

Сергій Максименко
Лідія Деркач

**ГЕНЕЗА СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО
КОГНІТИВНОЇ [ГІБРИДНОЇ] ВІЙНИ
В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ ТА
ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ**

Наукове дослідження

Київ – 2024

УДК 355.4(477)(100)"20"
М17

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 4 від 28.03.2024 р.)*

Рецензенти:

Крутов В. В. – генерал-лейтенант СБУ, доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук, професор;

Олексієнко Б.М. – генерал-полковник, доктор військових наук, професор;

Осьодло В.І. – начальник навчально-наукового інституту воєнної історії, доктор психологічних наук, професор;

Синьов В.М. – дійний член НАПН України доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

М17 Генеза сучасної інформаційно-когнітивної (гібридної) війни в українському контексті та глобальному вимірі: наукове дослідження / С.Д. Максименко, Л.М. Деркач. Київ: «Видавництво Людмила», 2024. 128 с. ISBN 978-617-555-197-4

Дана робота представляє собою наукову доповідь на звітній науковій сесії «Про результати науково-дослідної роботи Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України» Максименка Сергія Дмитровича – директора Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професора. Представлено другу фазу українського лонгїтюдного дослідницького проекту, спрямованого на аналіз та розуміння нового мистецтва когнітивної війни у 2024 році, його нового якісного характеру та логістики, які суттєво вплинули на оборонні стратегії України у 2022–2024 роках. Ми досліджували, як концептуалізується, організовується та практикується сучасна війна в умовах швидких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних трансформацій. Ми також проаналізували ґрунтовні концептуальні та емпіричні внески провідних іноземних та вітчизняних експертів щодо трансформації українських оборонних стратегій навесні-влітку 2023 року з метою вивчення унікального українського досвіду війни та ранніх стратегічних уроків. Крім того, це забезпечує поглиблене розуміння військового командування Збройних Сил України, його оновленого військового мислення. Це також допомагає нам краще зрозуміти, коли, чому і як оборона має перевагу, і з якими наслідками в українському контексті в майбутньому.

ISBN 978-617-555-197-4

УДК 355.4(477)(100)"20"

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. КОГНІТИВНА ВІЙНА ТА ОПЕРАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ	7
Тема 1. Війна в Україні змінила історію: стабільність євроатлантичного регіону.....	8
1.1. Методологія, цілі та сфера застосування дослідження.....	10
Тема 2. Генезис когнітивної війни в українському контексті	16
Тема 3. Розуміння нових норм життя і захисту країни та ставлення до навчання в умовах когнітивної війни молоддю	43
3.1. Емпіричні результати описової статистики самооцінки українською молоддю.....	45
3.2. Результати описової статистики самооцінки української молоді.....	47
Тематичне дослідження № 1	48
Тематичне дослідження № 2	51
Тематичне дослідження № 3	53
Напрямки подальших досліджень та висновки до розділу.....	56
Література до розділу.....	60

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2022-2024 РОКАХ: П'ЯТЬ МОЖЛИВИХ СЦЕНАРІЇВ МАЙБУТНЬОГО	62
Тема 1. Методологія. Методи. Дані дослідження	66
1.1. Вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні	69
1.2. Огляд ключових гіпотез дослідження	71
1.3. Висновки щодо стратегічних уроків, винесених з російської агресивної війни в Україні	73
Тема 2. Геополітичні трансформації та управління альянсами	74
Тематичне дослідження № 1	85
Тематичне дослідження № 2	87
Тематичне дослідження № 3	89
Тема 4. Специфіка російсько-української когнітивної війни: логістичне змагання.....	92
4.1. Оборонна стратегія України змінюється у 2023 році: «Центр тяжіння»	100
4.2. Війна в Україні як цікавий тестовий кейс.....	103
4.3. Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року	105
Тематичне дослідження № 4	110
4.6. Оборонно-промислова політика України.....	116
Напрямки подальших досліджень та висновки до розділу.....	119

Вступ

Кристалізація української ідентичності відбувається через переломні моменти історії, серед яких вирішальну роль відіграють революції та війни. Український народ загартовується, проходячи спільне випробування, і це призводить до значних трансформацій та змін у суспільстві. Характер змін в українському суспільстві під час когнітивної війни мав значний вплив на розвиток і трансформацію національної ідентичності, а також професійної військової ідентичності, зокрема. Дана проблема є надзвичайно важливою з точки зору теоретико-методологічних питань уроків російсько-української когнітивної війни, оскільки стосується когнітивної науки та когнітивних процесів ведення сучасної війни, спрямованої на маніпулювання людською свідомістю та її руйнування. Мозок приймає рішення, і те, як військові приймають рішення, коли стикаються з певним типом вибору в умовах невизначеності та ризику, є спірною і відносно занедбаною сферою дослідження у військових дослідженнях когнітивної війни для отримання стратегічної переваги сьогодні.

Війна Росії проти України вплинула на структуру ідентичності не лише пересічних громадян, а й військовослужбовців Збройних Сил України. Їх героїчна, самовіддана боротьба за Україну, єдність, солідарність, патріотизм, довіра, професійна ідентичність та професійна свідомість, цінності, які є проявом трансгенераційного зв'язку з культурою предків, генетичним кодом української нації: соціопсихологічні типи, в яких заховані генетичні показники української нації. Від початку російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року українська армія розгорнула масштабні контрнаступальні дії, ефективно використовуючи новітні технології когнітивної війни, що суттєво відрізняє даний військовий потенціал в українському контексті від інших видів воєнних дій.

РОЗДІЛ 1

КОГНІТИВНА ВІЙНА ТА ОПЕРАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ

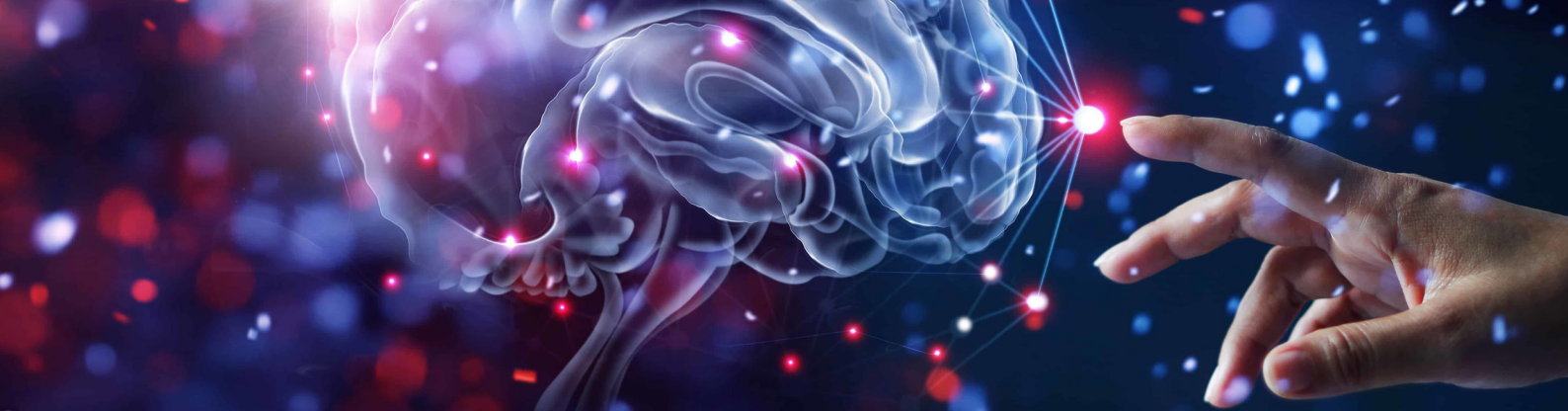
Тема 1. Війна в Україні змінила історію: стабільність євроатлантичного регіону

Ефективний збір військової інформації та застосування Збройними силами України пілотованих і безпілотних літаків-розвідників і військових розвідувальних супутників (безпілотники, ракети, супутники Starlink, комерційні супутники, електромагнітна розвідка, соціальні мережі, зашифровані повідомлення, кібернетична війна) є характерною особливістю російсько-української когнітивної війни. Крім того, комерційні супутникові знімки західних комерційних комунікаційних компаній стали безцінним джерелом інформації для забезпечення російських та українських силових структур зображеннями високої роздільної здатності в режимі реального часу і, таким чином, для досягнення їх когнітивного домінування у швидкості обробки (інформації), картографування театру воєнних дій, просування інформації на стороні страху. Ще одна особливість, яка допомагає зрозуміти генезу когнітивної війни в українських умовах, пов'язана з концепцією "войовничого елемента" Клаузевіца (*kriegerische Element*) та її зв'язком з українською народною війною та озброєнням всього народу (*Volksbewaffnung*). Войовничий елемент синтезує людські почуття ненависті (*Haß*) та ворожнечі (*Feindschaft*), які Клаузевіц визначав як "сліпий природний інстинкт" (*ein blinder Naturtrieb*) або ентузіазм до боротьби. Войовничий елемент з'являється у тринітарній концепції Клаузевіца про

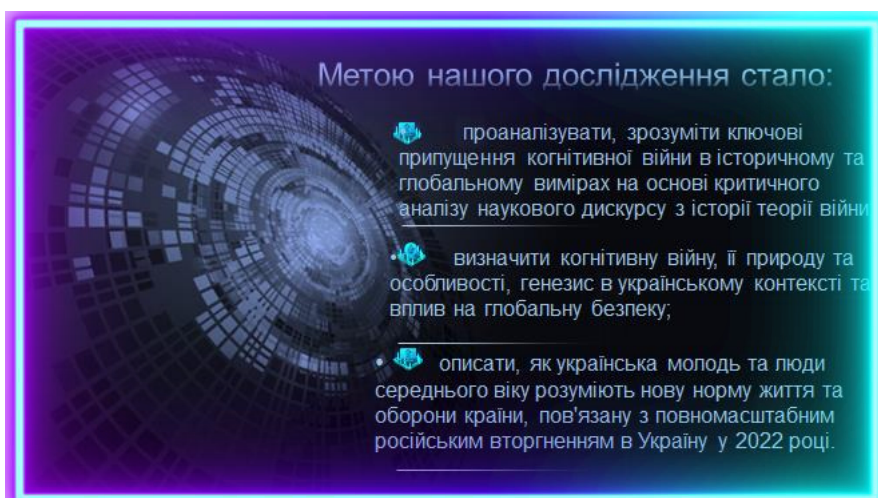
природу війни як ворожнечу або ворожість, яку він розумів як справжній дух або сутність війни (Geist). Це справедливо щодо української оборони Києва у 2022 році, яка є яскравим, сучасним прикладом адекватності та актуальності військової спадщини Клаузевіца: Войовничий елемент Клаузевіца та його уявлення про народну війну поєднуються. Вражає те, що 112th та 114th бригади територіальної оборони, 72 мотопіхотна бригада разом з українським цивільним населенням, озброєним найпростішою зброєю - від пляшок із запалювальною сумішшю до автоматів Калашникова, захистили свою столицю - Київ - від вторгнення ворога. Ці випадки підтвердили слова Клаузевіца про те, що народ, який бореться за свободу і незалежність на своїй землі, разом, як єдине ціле, є непереможним. Ще одне важливе зауваження, яке заслуговує на увагу і подальше концептуальне дослідження, - це те, як нація зі зброєю в руках може досягти успіху.

Клаузевіц вказував на п'ять основних передумов: 1) народна війна повинна вестися в межах кордонів країни; 2) не вирішуватися одним ударом; 3) на великому просторі території; 4) захисником з відповідним національним характером; 5) у важкодоступній місцевості. Команда нашого дослідницького проекту вважає, що наведений погляд Клаузевіца на шляхи досягнення успіху у війні є цілком актуальним для сучасної української ситуації когнітивної війни, оскільки він узагальнює та доповнює знання про вплив та роль заходів соціального впливу у народній війні. Вона також підкреслює, що це конструктивний процес для всієї нації зі зброєю в руках, який стимулює залучення та взаємодію як військових, так і цивільних на шляху до перемоги.

1.1.Методологія, цілі та сфера застосування дослідження

У комплексі взаємопов'язаних чинників сучасної когнітивної війни, від яких залежить ефективність професійної ідентичності українських військовослужбовців різних категорій, військових підрозділів, сил

територіальної оборони, цивільного населення України, органів військового управління, системоутворюючим фактором виступає Доктрина військового

лідерства, яка була затверджена у Збройних Силах України 4 грудня 2022 року. Доктрина наголошує, що військове лідерство є ключовою складовою забезпечення професійної діяльності військовослужбовців, і має на меті систематизувати ідеї, переконання, погляди та принципи військового лідерства, визначити та розкрити сутність фундаментальних цінностей лідерства у Збройних Силах України, надати чіткі характеристики особистості лідера в українському війську.

ГІПОТЕЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГІПОТЕЗА 1:

Тенденції когнітивної війни в Україні як вторгнення, що символізує початок нової ери в діяльності соціального впливу, яку Україна застосовує у 2022-2023 роках для впливу на громадську думку, як внутрішню, так і зовнішню;

ГІПОТЕЗА 2

Створення та поширення інформаційних загроз при продукуванні та трансляції (повідомленні) фейкової інформації в традиційних та сучасних медіа;

ГІПОТЕЗА 3

Вплив інформаційних операцій на глобальну безпеку, геополітичну перевагу та оборону;

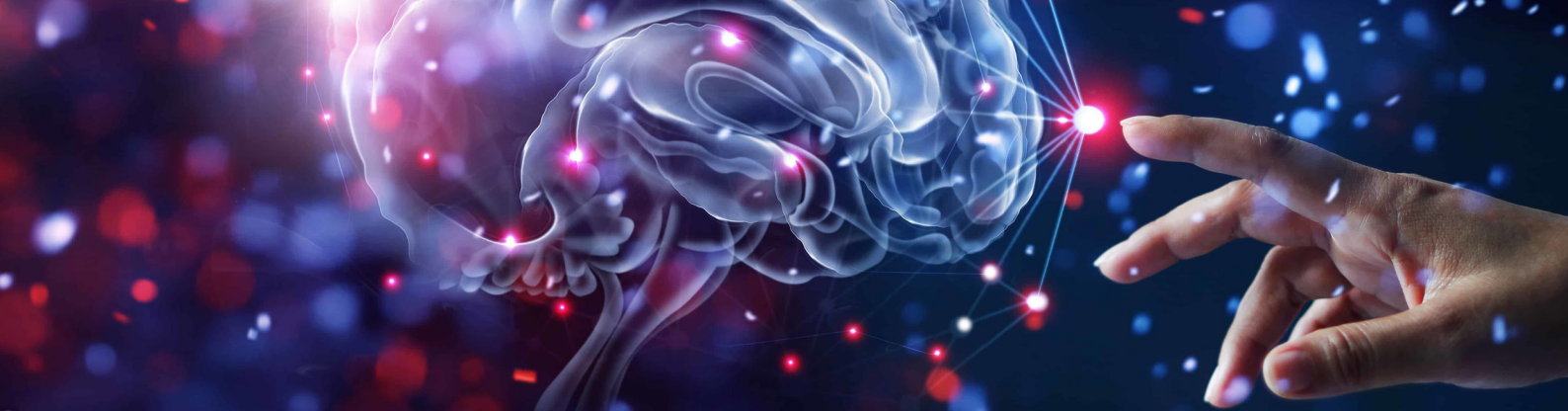
ГІПОТЕЗА 4

Як українська молодь, як майбутній інтелектуальний потенціал країни, розуміє нові норми життя та захисту держави у воєнний час.

Таким чином, дане дослідження є узагальненням основних питань, які ставлять військові експерти щодо сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезису в українському контексті.

Таким чином, відповідність нашого дослідження нагальним потребам українського суспільства, ключовим положенням Доктрини та ухвалених Законів як щодо захисту української, так і громадянської ідентичності, утвердження національних цінностей в умовах війни, пояснює актуальність обраної теми цього дослідження.

Відповідно, дослідження поділена на три частини. Перша частина - знайомить з історією розвитку теорії війни, починаючи з 2000 років тому і до сьогодні, та зосереджується на запропонованій нами класифікації трьох етапів розвитку теорії війни. Метою є з'ясування природи та особливостей сучасної когнітивної війни, а також засвоєння уроків попередніх воєнних баталій. Друга частина присвячена вивченню стратегічних уроків російсько-української когнітивної війни заради глобальної безпеки та оборони. Третя частина присвячена результатам

дослідження того, як українська молодь (молодь, люди середнього віку та молоді науковці) розуміє нову норму життя та оборони країни в умовах воєнного часу і як ставиться до навчання в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

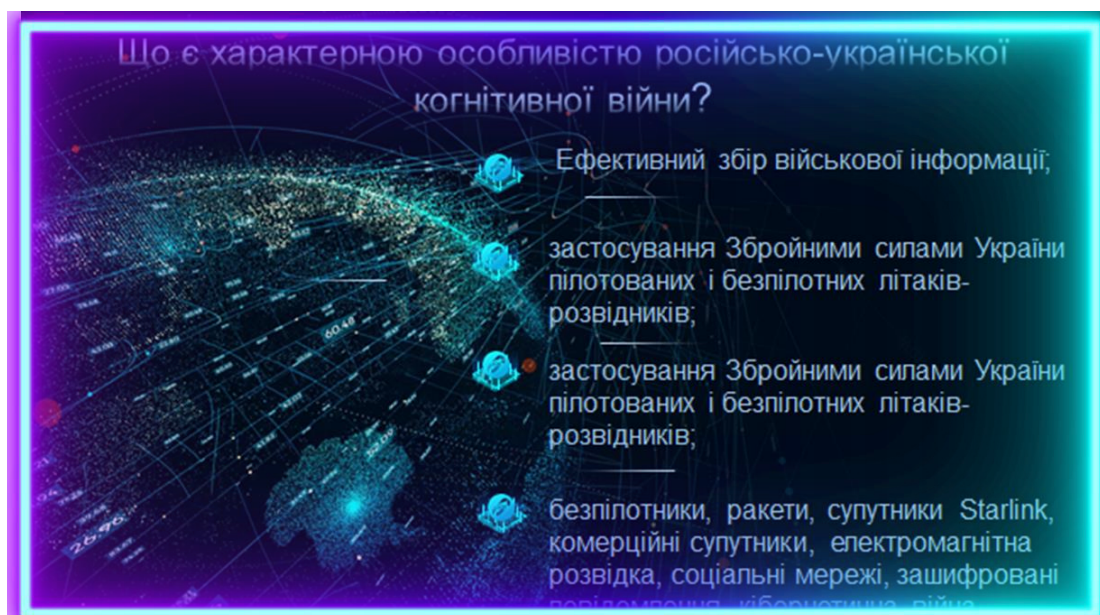
У трансдисциплінарному пілотному дослідженні було застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів. У частині 1 даної дослідженні ми використовували теоретико-методологічний аналіз, систематизацію, узагальнення предмету дослідження; частина 2 включала опитування, інтерв'ю, тестування, контент-аналіз, методику Роршаха, генетико-креативний підхід; у частині 3 - Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування (розроблена В.Луцьким).

Метою експериментального дослідження було розкрити еволюцію теорії війни та зрозуміти природу, особливості сучасної когнітивної війни в Україні. Дослідження ґрунтується на наявних даних, зібраних за допомогою методу нарративного огляду літератури. Для досягнення цілей дослідження були наведені тематичні дослідження (№ 1-4), які ілюструють когнітивну війну в українському контексті відповідно до вищезазначеної концепції. Були відібрані приклади, що ілюструють наслідки для безпеки різних форм пропаганди, а саме: неправдивої інформації, фейкових новин. Поряд з цим, ми використовували генетично-креативний підхід, в основі якого лежить генетико-психологічна теорія творчого компетентного навчання та розвитку людини. У частині 3 дослідженні була використана "Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування", розроблена В. Луцьким.

Загальна кількість досліджуваних склала 4891 особу, осіб молодого та середнього віку, а також молодих науковців обох статей, віком від 16 до 40 років, з 61 міста України, в період з квітня 2022 року по січень 2023 року. Дослідження виконано відповідно до проєктного плану лабораторії психології навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (№ 0121U107603, 2021-2023 рр.) та Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (№0120U100656, 2020-2022 рр.).

Крім того, наші висновки ґрунтуються на спостереженнях авторів за розвитком гібридної війни в Україні з 2014 року. Її еволюція в когнітивну війну у 2022-2023 роках, а також уроки, винесені з міжнародних та військових дослідницьких проєктів з цієї проблематики, зробили значний внесок у трансдисциплінарне розуміння її природи, особливостей та еволюції. Разом з тим, тематичні дослідження, що ілюструють безпекові наслідки неправдивої інформації російських військових в онлайн-середовищі України, були відібрані з огляду на відповідність їхніх теоретичних гіпотез, що демонструють перелічені вище властивості, а також актуальність.

КРИТЕРІЇ РОЗВИТКУ ВІЙНИ:

01

Фундаментальна мета;

02

Логіка (принципи);

03

Показники;

04

Потенціал;

05

Фактори домінування;

06

Перевірені стратегії та відповідність сучасному контексту.

Для того, щоб зрозуміти природу, особливості, роль і потенціал сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезу в українському контексті, ми спробуємо осмислити найстаріші, класичні теорії війни та перевірену військову думку за останні два століття. Існує чимало військових досліджень, присвячених теорії війни, але дослідники обмежено зосереджуються на аналізі військових теорій, які мають найбільше відношення до розуміння її еволюції в різних сферах бойових дій в Україні в 2014-2023 роках. Це дослідження когнітивної війни має життєво важливе значення як для світової спільноти, так і для нашої країни, щоб краще розуміти, передбачати та реагувати на складні проблеми сьогоdnішніх і майбутніх викликів безпеці операцій. Таким чином, це дослідження має на меті визначити і заохотити ці напрямки дослідження, щоб зануритися в глибше розуміння когнітивної війни, яку веде Росія в Україні. Воно також має на меті закликати світову військову спільноту вивчати

дані, отримані з українського досвіду сучасної війни. Українським військовим теоретикам, провідним мислителям і лідерам стає дедалі важливіше розуміти еволюцію військової теорії, її принципи, досягати інновації. Це також необхідно для кращого розуміння нового мінливого характеру когнітивної війни, її основних принципів, методів, способів дій, стратегій, які використовують НАНО, БІО, ІНФО та КОГНО технології для майбутнього когнітивного домінування, досягнення стратегічної перемоги в обхід традиційного поля бою. Аналіз літератури з цієї проблематики дозволив нам спробувати запропонувати приблизно три етапи розвитку теорії війни, виходячи з наступних критеріїв: 1. Фундаментальна мета; 2. логіка (принципи); 3. показники; 4. потенціал; 5. фактори домінування; 6. засоби дії (перевірені стратегії); 7. відповідність сучасному контексту війни на стратегічному та оперативному рівнях.

Тема 2. Генезис когнітивної війни в українському контексті

ТРИ етапи історії розвитку воєнної теорії

Етап 1: Класичні військові теорії: Сунь Цзи ; Карл фон Клаузевіц тощо

Етап 2: Еволюційні теорії та принципи ведення війни: Майкл Говард ; Олівія Гарард ; Сібіл Шейперс ; Юрі Корм'єта ін.

Етап 3: Сучасні теорії психологічної війни: інформаційна війна, гібридна. Теорії когнітивної та інтелектуальної війни: Б. Клавері , Б. Пребот, Н. Бухлер, Ф. Дю Клузель; Роберт Речковські та Анджей Ліс та інші

Намагаючись з'ясувати природу когнітивної війни, ми також застосуємо ці критерії, щоб простежити її генезу в сучасному українському контексті. Як ми вже згадували вище, ми поділили історію розвитку воєнної теорії на три етапи, включаючи наукові розвідки про видатних військових авторів та дослідження сучасних науковців, які оцінюють їхній внесок. Перший - 544-496 рр. до н.е. і 19 століття, наступний - 20 століття, і наступний етап - початок 21 століття.

- Етап 1: Класичні військові теорії: Сунь Цзи ; Карл фон Клаузевіц тощо.
- Етап 2: Еволюційні теорії та принципи ведення війни: Майкл Говард ; Олівія Гарард ; Сібіл Шейперс ; Юрі Корм'єта ін.
- Етап 3: Сучасні теорії психологічної війни: інформаційна війна, гібридна. Теорії когнітивної та інтелектуальної війни: Б. Клавері , Б. Пребот, Н. Бухлер, Ф. Дю Клузель; Роберт Речковські та

Шість наріжних принципів, що реалізують мистецтво стратегії та лідерства

виграти все без бою

уникайте сили

слабкість атаки

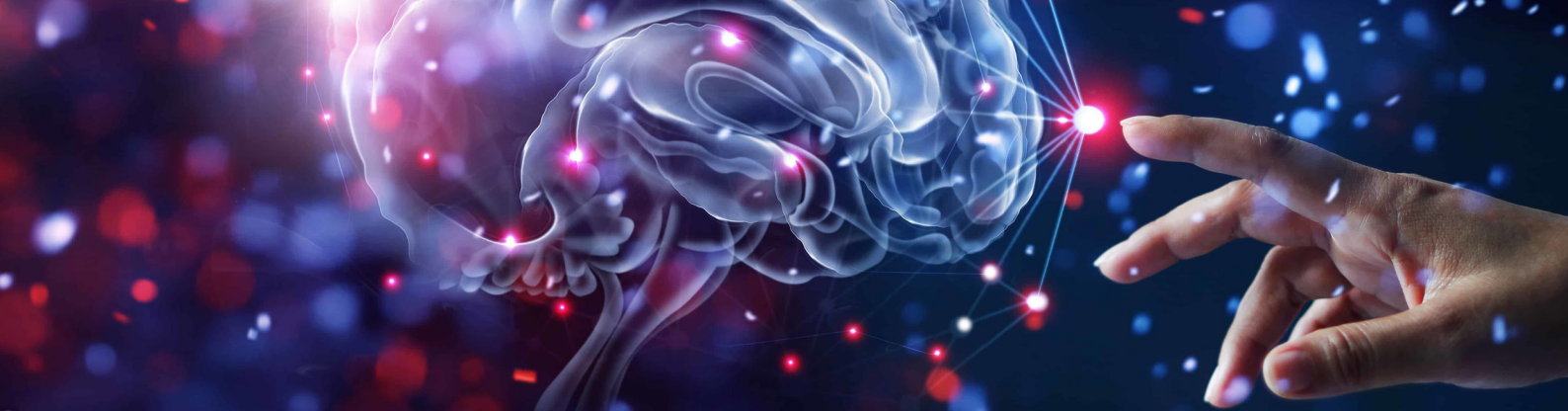
обман і передбачення

швидкість і підготовка

Анджей Ліс ; Володимир Бізік, Еміль Сімпсон; С. Прадхан; Аруші Сінгх; Ян Ангстром, Джеркер Віден; Дженніфер Кавана; Бен Соодавар; Ерік Гарцке та Джон Ліндсей та ін. Усвідомлення актуальності розробки ефективних методів протидії засобам когнітивної війни, які б відповідали вимогам сучасних нейропсихологічних досягнень, за останні кілька років спричинило якісний стрибок уваги до спадщини стародавнього військового стратега Сунь-цзи (544-496 рр. до н. е.). Сунь-цзи писав понад 2000 років тому про війну та військові стратегії. І це вважається найдавнішим військовим трактатом у світі. Його класична військова теорія сформульована у праці "Мистецтво війни", де особливий акцент робиться на психологічному врахуванні інформації, яка поширюється під час війни; інтуїції воєначальника для адаптації до непередбачуваних обставин, які сьогодні так само актуальні, як і в ті часи. Сунь-цзи визнає, що воїн-лідер має бути стратегічно

мислячим, критично мислячим і вправним. Сунь-цзи стверджує, що в

5 ФАКТОРІВ ДОМІНУВАННЯ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВІЙСКОВЕ МИСТЕЦТВО:

дипломатії слід уникати передумов "Мистецтва війни". Воєначальник метафорично порівнює мінливу природу війни з проточною водою, а її логіка (принципи) відображена в наступній цитаті: "І як вода не має постійної форми, так і на війні немає постійних умов".

Наріжні принципи його вчення реалізують мистецтво стратегії та лідерства, вони, на нашу думку, актуальні і в наш час. Ці принципи полягають у наступному.

Серед факторів домінування, які забезпечує військове мистецтво, генерал Сунь-цзи вказує на п'ять, а саме 1. Моральний закон; 2. Небо; 3. Земля; 4. Полководець; 5. Метод і дисципліна. Потенціал теорії війни Сунь-цзи полягає в рівні аналізу стратегій, що передують власне бойовим діям, починаючи від

військових приготувань і закінчуючи дипломатичними діями. Сім перевірених стратегій, які він пропагував, включають 1. Розробка планів, оскільки "всяка війна заснована на обмані"; 2. Ведення війни; 3. Атака хитрістю; 4. Тактичні диспозиції; 5. Сильні та слабкі сторони. 6. Використання шпигунів; 7. Місцевість.

Загалом, можна припустити, що 2000-річні правила та принципи ведення війни Сунь-цзи є актуальними і сьогодні, оскільки вони проектують необхідні компетенції та результати, необхідні для досягнення успіху в будь-якій галузі знань: спорті, бізнесі, сімейних конфліктах, війнах тощо. Успіх пов'язують з використанням малих рішень, а також гнучкості, обману, відволікання уваги та маскуванню: перемога повинна бути домінуючою впевненістю. Все вищесказане означає, що класична теорія військового мистецтва і ведення війни робить значний внесок у сучасну російсько-українську тактику і стратегію когнітивної війни, яку застосовують противники під час вторгнення.

Наступною впливовою, класичною теорією природи війни, з точки зору військових експертів, є теорія прусського військового вченого Карла фон Клаузевіца (1780-1831) у його видатній праці "Принципи війни". Дана теорія вважається універсальною щодо природи і стратегії війни, вона

застосовна до розуміння природи сучасних війн, хоча іноді і має спірний характер, а також ідеї перемоги. Природу і логіку війни він виклав у дев'яти принципах, а саме: об'єктивність, наступальність, масовість, економія сил, маневр, єдність командування, безпека, несподіванка і простота. Клаузевіц аналізував конфлікти свого часу, спираючись на три категорії: Мета, Цілі і Засоби. Головною метою війни, за Клаузевіцем, є продовження політики, але з використанням інших засобів впливу, і, водночас, використання її як інструменту для досягнення політичних цілей. За відомим висловом Клаузевіца, війна - це більше, ніж хамелеон, і її еволюція змінюється разом зі змінами навколишнього середовища, підтримувана "дивовижною трійцею". Цією трійцею (індикаторами) є: первісне насильство, ненависть і ворожнеча.

Він пояснює, що "перший з цих трьох аспектів більше стосується людей, другий - полководця і його армії, третій - уряду".

Щодо мети конфлікту, то він міркував, що в першу чергу вона полягає в тому, щоб перемогти супротивника для досягнення поставленої мети. Для Клаузевіца війна - це один із засобів здійснення політичного акту, який підтримується військовою силою для досягнення політичних цілей. Стратегія війни визначається автором як вибір того, як ми будемо концентрувати наші обмежені ресурси для досягнення конкурентної переваги. Ці фактори домінування забезпечать військову перемогу, яку він описує як стан, коли здатність противника вступати в бій, чинити опір або відновлювати бойові дії знищена, воля противника повинна бути зломлена. Підсумовуючи, ми запитаємо, чи все ще актуальна думка Клаузевіца і який її потенціал щодо російсько-української когнітивної війни. Таке ж питання, досліджуючи

характер війни та її природу в сучасному конфлікті, ставить Еміль Сімпсон. Вона ставить під сумнів "...чи є опис природи війни Клаузевіца універсальним для всіх воєн, щоб потім оцінити, наскільки його концепція перемоги є універсальною"

Отже, чи визначення Клаузевіца про тривалу природу війни все ще актуальне для російсько-української когнітивної війни?

Чи можемо ми погодитися з тим, що домінуючі тенденції завжди роблять війну парадоксальною трійцею, що складається з споконвічних НАСИЛЬСТВА, НЕНАВИСТІ та ВОРОЖНЬОСТІ? В українському контексті, як ми, автори дослідження, знаємо і спостерігаємо це щодня, когнітивна війна складається з безпрецедентного насильства, непередбачуваних жорстоких ракетних обстрілів житлових будинків у Дніпрі, Запоріжжі, Бахмуті та інших містах, а також політичного контролю. Саме тому, незважаючи на те, що характер російсько-української війни змінюється, деякі ідеї Клаузевіца щодо принципів та характеристик війни, згадані вище, залишаються актуальними для України, яка є тотальною нацією зі зброєю в руках. У цій ситуації ми вважаємо цілком доречним і надзвичайно актуальним вислів Флавія Веґеція Рената (5th століття), який навчає у своєму творі "De re military": "І той, хто сподівається на успіх, повинен воювати з принципу, а не з нагоди. Ніхто не сміє ображати чи кривдити в бою силу, яка має відому перевагу". Підсумовуючи вищесказане, ми спробуємо поглибити та розширити наше розуміння початкової подвійної концепції війни Клаузевіца, зокрема, його трьох фундаментальних положень, які можна застосувати до аналізу широкомасштабної російсько-української когнітивної війни. У наукових дослідженнях та військовій практиці часто

цитуються такі поняття: поняття оборони, яка розглядається як сильніша форма війни; статус-кво має інерцію; війна має тривалість. Ми переконані, що уроки Клаузевіца щодо: а) триєдиних індикаторів; б) засобів ведення війни; в) обмежених ресурсів у досягненні конкурентної переваги надають українському народу абсолютно унікальну перспективу розуміння взаємозв'язку між війною, миром і політикою.

Другий етап у запропонованій нами класифікації історії військової теорії характеризується швидкими змінами в осмисленні природи війни, зумовленими технологічним прогресом у 20-му столітті. Специфіка еволюційних теорій та принципів ведення війни з 1900-1991 рр. полягає в тому, що воєнна теорія розглядає зміни в еволюції природи війни та способів ведення війни: скажімо, Перша світова війна, Друга світова війна, холодна війна, виснажливі, маневрені, тотальні війни, які розглядаються як реалізація військової влади та військової сили. Зброя і артилерія значно вдосконалилися, і технологія також була фундаментальною частиною цього процесу.

На цьому етапі наших міркувань ми хотіли б підкреслити, що сучасна когнітивна війна, яку ми обговорюємо, буде проаналізована з використанням тієї ж методології, щоб зрозуміти, чи існують повторювані тенденції в сучасній війні, і чи принципи війни минулого століття все ще є універсальними і позачасовими.

Таким чином, погляд на історію війни даного періоду в порівнянні з попереднім дає можливість побачити зміни, що відбулися в результаті технологічного розвитку. Як ми вже згадували раніше, у 20th столітті відбувся вибух технологічних інновацій, зумовлений промисловою

революцією у розвитку ведення війни, а саме: з'явилася автоматична зброя кулеметного типу, транспортні засоби, здатні вести бойові дії, скидати бомби, гармати, отруйні гази, ядерна енергія - були розроблені. Таким чином, парадигма теорії війни у 20th столітті зазнала значних змін протягом століття. Це проявилось в логіці (принципах) війни, її показниках, потенціалі, засобах як впливу на суспільство і життя людини. З'ясовано, що концепція війни суттєво змінилася і "Замість того, щоб воювати в окопах, війська почали ховатися в воронках від снарядів і окопах, замість того, щоб розташовуватися на визначених лініях. Також з'явилося більше способів дістатися до поля бою: моторизовані транспортні засоби, залізниця та літаки".

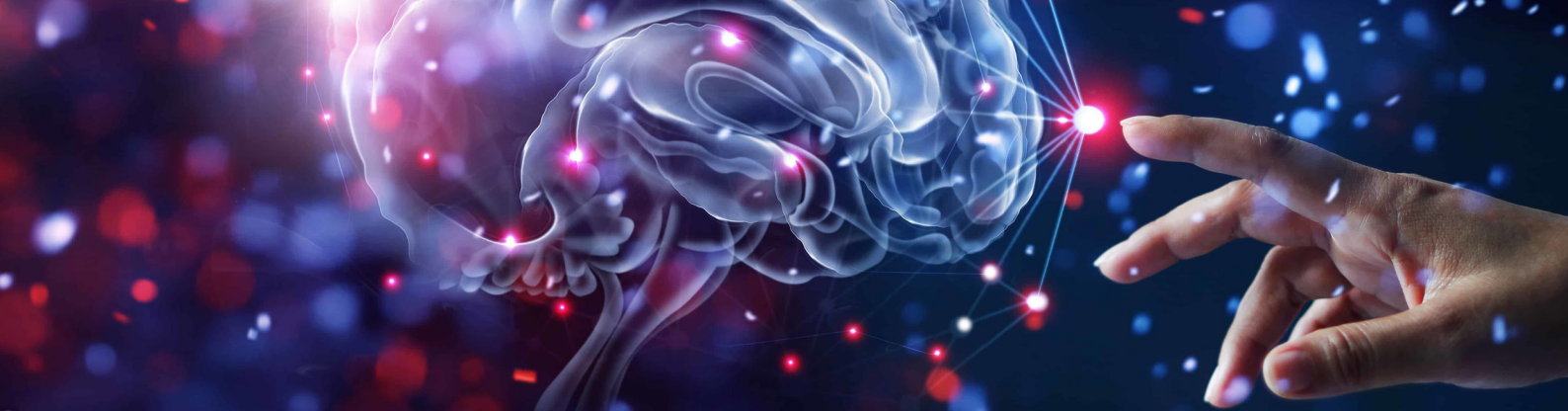
Отже, "Велика стратегія ґрунтувалася на мобілізації та використанні національних ресурсів багатства, робочої сили та промислового потенціалу, а також ресурсів союзників для досягнення цілей національної політики..."

У світлі цього британський історик Д.Ф.К. Фуллер виділив дев'ять принципів війни, які можуть створити фактори домінування та успіху на полі бою. Це: масовість, об'єктивність, наступальність, простота, економія сил, маневр, єдність командування, безпека і несподіванка. Результати дослідження довели, що військові стратегії 20-го століття руйнують громади та сім'ї і часто порушують розвиток соціальної та економічної структури націй. Її вплив на людське життя пов'язаний з фізичною смертю людини, пораненнями, інвалідністю, хворобами, депресією, тривогою, травмами, посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) тощо. Підсумовуючи, теорія війни аналізованого етапу робить серйозний акцент на розумінні як змін, так і спадкоємності у збройному конфлікті, а також на тому, як розгромити

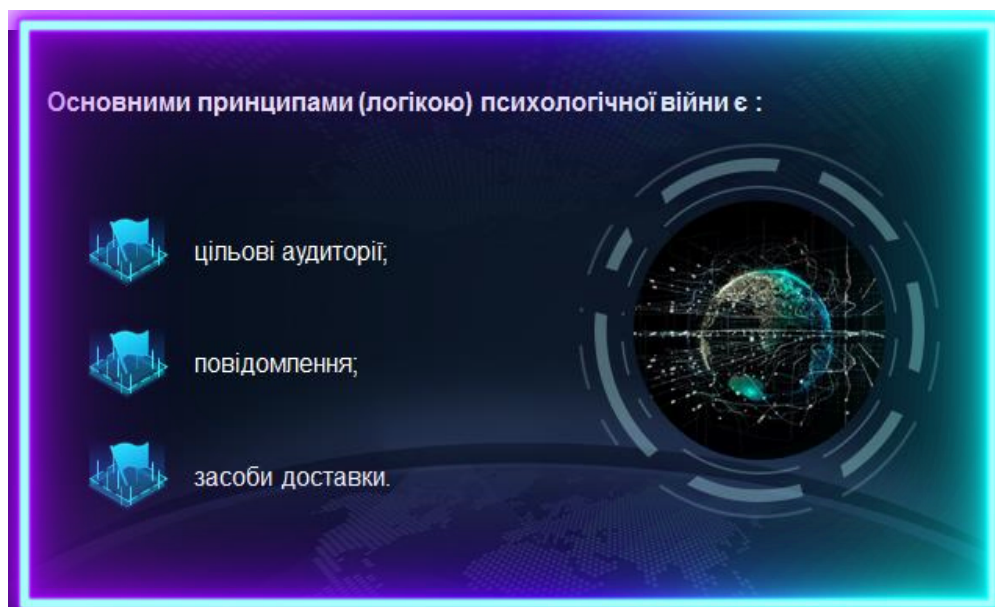

ворога за допомогою грубої сили. Воєнна історія війни у 20 столітті була зумовлена економічними, релігійними, ідеологічними, територіальними, а також довготривалими та короткотривалими війнами. Якщо говорити більш конкретно, то війни того періоду велися, в першу чергу, з економічними, релігійними та політичними цілями.

Одне з найповніших, на наш погляд, досліджень, що вивчає фундаментальну природу війни та характер, який вона пережила або змінила в європейській історії, представлено Майклом Говардом (Michael Howard). Вимірювання військового потенціалу втілюється у сприйнятті відносної ефективності війни та її уроків. У військовій літературі існує велика кількість досліджень, присвячених питанню, як виграти битву, що триває 20th століть, і забезпечити успіх. Формула перемоги передбачає уроки, які можуть вплинути на нашу ідентичність, пам'ять і цінності на полях битв 21 століття. Тому знання про те, як: піднімати бойовий дух; тримати супротивника в здогадках; пам'ятати, що необережна розмова коштує життя; безпека - обов'язкова умова; забезпечувати несподіванку та неочікувані дії, щоб паралізувати процес прийняття рішень супротивником та шокувати командирів до бездіяльності; не забувати, що якість проти кількості; пам'ятати, що аматори говорять про тактику, професіонали обговорюють логістику; очікувати несподіванок: завжди мати план "Б", - є найдоцільнішими в українському контексті на даний час.

Подальший розвиток теорії війни було концептуалізовано в рамках третього етапу нашої класифікації в поняттях "Сучасні теорії психологічної війни" та "Війни у 21st столітті". На цьому етапі представлено аналіз наукових здобутків психології людського пізнання у застосуванні до військового контексту. Також розглядаються інноваційні тенденції когнітивної війни, представлені у доповідях під час першого симпозиуму з когнітивної війни (Франція, червень 2021 р.) та психологічної війни (PSYWAR). Це загальний термін, який широко використовується для опису основних аспектів сучасних психологічних операцій (PsyOp), а також операцій військової інформаційної підтримки (MISO), політичної війни, "Серця і уми" і пропаганди. Термін "психологічна війна" не є новим: використання психологічних засобів у військовому дискурсі та визначення

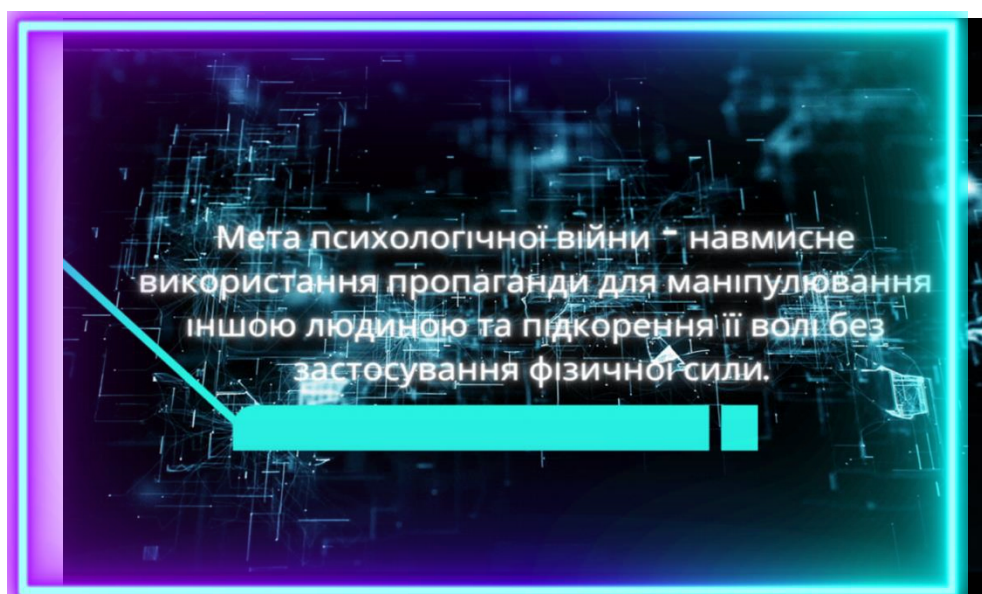
було запропоновано в 1955 році Сзуньогом Бела. Він означає "будь-яку дію, яка практикується переважно психологічним

и методами з метою викликати заплановану психологічну реакцію в інших людей".

Військові вчені-стратеги стверджують, що сьогодні розуміння п'яти сфер ведення бойових дій, тобто повітря, суша, море, космос, кіберпростір, розширилося: до них додалася 6-а - когнітивна сфера. З точки зору визначення проблеми, що обговорюється, ми б звернулися до Британської енциклопедії, яка визначає, що "психологічна війна, також звана Psywar, використання пропаганди проти супротивника, підтримане такими військовими, економічними або політичними заходами, які можуть бути необхідними".

Мета психологічної війни - навмисне використання пропаганди для маніпулювання іншою людиною та підкорення її волі без застосування фізичної сили. Варто зазначити, що дана характеристика сучасної війни

розкриває її генезис та еволюцію на основі новітніх технологій та "Інтенсивне використання операцій впливу, які формують пропаганду

когнітивної війни, зараз набуло форми війни з їх стратегічним використанням у масштабах і обсягах, небачених раніше".

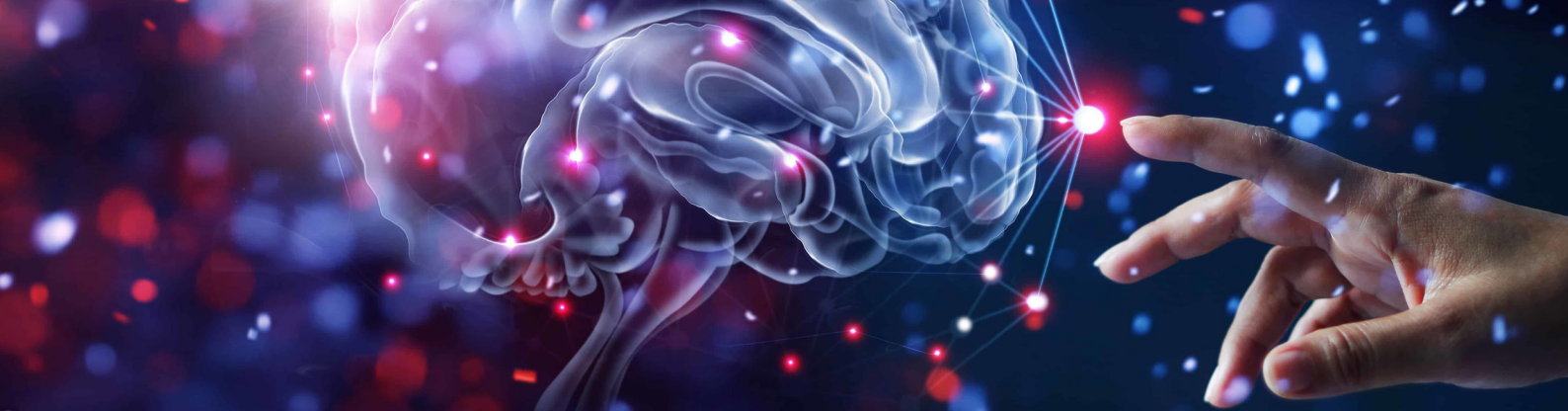
Величезний об'єктивний потенціал має пропаганда, що розглядається як ідеї або твердження, які є неправдивими або перебільшеними і навмисно поширюються з метою впливу на маси. Метою когнітивної війни є насамперед ЛЮДСЬКА ДУМКА, і саме вона є полем битви, тому що:

"Вона передбачає маніпуляції в когнітивній сфері, спрямовані на зміну сприйняття об'єктів. Маніпульована інформація подається таким чином, щоб створити заздалегідь визначене сприйняття, що призводить до заздалегідь визначеної дії аудиторії".

Когнітивна сфера включає три виміри:

Очевидно, що вона об'єднує кібернетичну та психологічну сфери, щоб запрограмувати бажані моделі поведінки цільової аудиторії та позбавити її колективної волі до опору. Засоби когнітивної війни включають маніпуляції за допомогою листівок, радіо- та інших засобів масової інформації, візуальне залякування, фейкові акаунти в соціальних мережах, а також використання

пропаганди для заохочення ворога до капітуляції або терору. Використовувані стратегії впливають на систему цінностей, переконань, емоцій, мотивів, міркувань і поведінки аудиторії.

Остання комплексна публікація, до якої увійшла найновіша інформація про першу наукову зустріч НАТО з питань когнітивної війни "Клавері та ін.", містить ґрунтовну статтю Бернара Клавері і Франсуа Дю Клузелона і надає глобальний огляд розвитку і змін у сфері когнітивних війн. Разом з тим, робиться висновок, що між психологічними операціями і когнітивною війною існують різні технічні аспекти, тому когнітивна війна є "супутником психологічних операцій (PSYOPS)".

Виходячи з цього загальновизнаного висновку і враховуючи вищевикладений контекст, ми б хотіли розглянути інші точки зору на

природу і характеристики сучасної когнітивної війни. З точки зору Бернара Клавері:

"Когнітивна війна сьогодні розглядається як окрема сфера

сучасної війни. Поряд з чотирма військовими сферами, що визначаються їхнім середовищем (наземна, морська, повітряна і космічна), і кіберсферою, яка об'єднує всі ці сфери".

І тоді виникає питання: Що змінило обличчя сучасної когнітивної війни в Україні?

Природа та ознаки когнітивної війни, за словами Клавері, "по суті, невидимі; все, що ви бачите - це її наслідки, і на той час... часто буває вже занадто пізно". У зв'язку з вищезазначеним, особливо важливо підкреслити роль заходів соціального впливу, які суттєво змінюють і формують підґрунтя української когнітивної війни в контексті інформаційних операцій за допомогою пропаганди та засобів масової інформації.

Таким чином, мету когнітивної війни, її логіку як технології впливу на наш індивідуальний інтелект необхідно розглядати як індивідуально, так і в групі.

Як ми вже згадували, вона застосовується на глобальному просторі, включає використання кіберінструментів для руйнування або зміни когнітивних психічних процесів супротивника, рефлексивного та критичного мислення, когнітивного самоконтролю, і, як один з наслідків, суттєво порушує процес прийняття рішень, провокує когнітивний стрес. Стратегії зосереджені на проведенні бойових дій, спостереженні або забезпеченні безпеки. Фактори домінування, до яких прагнуть, - це зміна світогляду людей, що впливає на їхній душевний спокій, впевненість, конкурентоспроможність і процвітання.

Згодом багато авторів запропонували різні рівні дослідження когнітивної війни, що відображають дві основні точки зору. Перша реалізується на глобальному рівні з метою маніпулювання свідомістю; друга - на основі наявних кіберінструментів. Розробка методів захисту та ефективних стримуючих варіантів подолання наслідків передбачає

"...забезпечення когнітивної безпеки індивідів, сприяння ефективному функціонуванню державних структур, встановлення та підтримка когнітивної переваги для рішучих дій".

Що ж тоді потрібно вдосконалювати і розвивати з оборонної точки зору?

"Подальші виклики пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності, розробкою та сертифікацією продуктивності інтелектуальних систем або систем штучного інтелекту, призначених для доповнення людської праці, вдосконаленням колективного інтелекту Human-Autonomy Teaming (HAT)"⁴³

Підсумовуючи, цей огляд виявив широкий спектр результатів з історії теорії війни та когнітивної війни, які оцінювалися в різні часи. Це дозволило нам виявити 1. Значний внесок всесвітньо відомих військових теоретиків, військових мислителів, стратегів і експертів щодо природи і характеристик війни в різних сферах ведення бойових дій від античних часів до сьогодення 2. Спільні та відмінні риси воєнної думки, які, на наш погляд, відображають крос-культурні, політичні, соціальні, економічні, технологічні, психологічні, нейропсихологічні, інтелектуальні аспекти теорії війни, особливо в різні часи та середовища. 3. Застосування напрацювань воєнної теорії до сучасних безпекових викликів в українському контексті, що спонукає до більш глибокого та творчого осмислення ролі та впливу когнітивних війн у сучасному глобальному суспільстві та в Україні зокрема .4. Перехід від ідеї війни як продовження політики до розуміння виснажливої війни з використанням фізичного простору та вогневої сили, до маневрених, гібридних (для послаблення держави противника зсередини), а потім до когнітивної війни, зосередженої на ментальній сфері, допомагає українським військовим та лідерам винести уроки, концепції, ідеї та зрозуміти її роль та потенціал як:

а) основа для прийняття рішень у сфері стратегії, планування та операцій;

б) потенціал для досягнення Україною стратегічної перемоги в когнітивній війні. З цих причин у цьому резюме розглядається філософія перемоги НАТО, яка визначається більше з точки зору досягнення психокультурної, а не географічної переваги. На цьому етапі ця робота

наполегливо пропонує поставити запитання: Як уроки когнітивної війни в Україні можуть змінити теорію війни?

Згідно з аналітичними звітами та оцінками західних військових експертів, українська армія воює з великою згуртованістю і хорошою тактичною підготовкою. Водночас, оцінюючи генезу когнітивної війни в Україні у глобальному вимірі, дослідники звертають увагу саме на те, "як війна в Україні змінила історію". Як зазначено у Стратегічній концепції НАТО від 2022 року, "сильна, незалежна Україна має життєво важливе значення для стабільності євроатлантичного регіону".

Тому на тлі українських уроків і досягнень в організації ефективного українського опору російським окупантам НАТО здійснило фундаментальне переосмислення своєї військової стратегії - Концепції стримування, оборони євроатлантичного регіону. Українські Збройні Сили вперше продемонстрували те, що за розрахунками теоретиків вважалося неможливим: вони встояли у війні.

У цьому контексті змінені пріоритети НАТО не ґрунтуються на традиційних сферах, на які раніше вказували бойові дії, наприклад: логістика, оперативна сумісність, боєготовність, резерви, стабільність. В нових, специфічних українських реаліях ведення війни на перший план вийшла здатність українських Збройних Сил та населення України до протистояння, що продемонструвало вирішальну роль стійкості громадянського суспільства, бойового духу Збройних Сил, добре підготовлених та наявних резервів.

Отже, чого інші країни можуть навчитися в Україні, щоб підготуватися до потенційної війни? - Війна в Україні показує, як змінюється природа влади.

Війна проти України змусила визначити нові провідні пріоритети планування та розвитку Збройних сил НАТО з урахуванням військово-професійного досвіду військовослужбовців Збройних Сил України, отриманого в бойових діях із застосуванням сучасних військових технологій за допомогою НАТО.

Польські військові експерти, торкаючись проблеми наших фактичних знань про когнітивну війну та шляхів формування стійкості, зазначають, що "...отримання інформації та формування простору для прийняття рішень до і під час конфлікту є ключовим фактором успіху в сучасних конфліктах".

Українські дослідники Борис Парахонський та Галина Яворська зазначають

"Повномасштабне і неспровоковане вторгнення Російської Федерації в Україну, а також подальший розвиток конфлікту кардинально змінили уявлення міжнародної спільноти про стабільний мир в Європі".

Тому ми вважаємо, що дуже важливо вивчати та розуміти генезис когнітивної війни один в одного та досвід інших народів щодо бар'єрів, перешкод, рішень, які приймаються в різних країнах, і в Україні зокрема. Також дуже важливо навчитися здобувати когнітивну перевагу в когнітивній війні, щоб протистояти когнітивним атакам з використанням імерсивних та підривних технологій з боку опонентів, розробляти та визначати ефективні

нейропсихологічні технології та інструменти для запобігання емоційним маніпуляціям людьми та організації ефективної когнітивної оборони.

Таким чином, у науковому сенсі проблематика сучасної війни з агресією високої інтенсивності набуває надзвичайної теоретико-методологічної новизни та значущості, оскільки відбувається постійна

інформаційна битва, яка взаємодіє з поведінкою людей на місцях і впливає на неї. Війна - це криза, яка загрожує цінностям, на яких тримається суспільство. Війна ведеться заради ідентичності. Поряд з цим, надзвичайно важливо розуміти, як ця війна впливає на психологічне благополуччя та психічне здоров'я людей в Україні, зокрема молоді, та в усьому світі, адже саме стратегія спрямована на зміну "за допомогою інформаційних засобів того, як цільова група населення мислить, а через це - як вона діє".

Щодо засобів дії, то "...когнітивна війна - це мистецтво обманювати мозок або змушувати

КОГНІТИВНА ВІЙНА - ЦЕ МИСТЕЦТВО ОБМАНЮВАТИ МОЗОК АБО ЗМУШУВАТИ ЙОГО СУМНІВАТИСЯ В ТОМУ, ЩО ВІН, НА ЙОГО ДУМКУ, ЗНАЄ ІНШИМИ СЛОВАМИ, ОБМАН РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ ЯК АТАКА НА КОГНІТИВНІ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ (КОГНІТИВНА АТАКА), ДЕ ЕМОЦІЇ Є НЕВІД'ЄМНОЮ ЧАСТИНОЮ ПРОЦЕСІВ ПІЗНАННЯ.

його сумніватися в тому, що він, на його думку, знає".

Іншими словами, обман розглядається як атака на когнітивні здібності людини (когнітивна атака), де емоції є невід'ємною частиною процесів пізнання.

Що ж тоді таке пізнання? Як зауважив відомий когнітивний дослідник Даніель Канеманн, "пізнання - це мислення, яке охоплює процеси, пов'язані зі сприйняттям, знанням, вирішенням проблем, оцінкою, мовою та пам'яттю".

Наголошується на міждисциплінарному підході:

"Нейронаукові та психологічні дослідження тепер зрозумілі. Жодне розумне чи раціональне прийняття рішень неможливе без емоцій. Тому емоції необхідні для ефективного прийняття рішень, в тому числі і на війні".

Тому феномен сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі та її генезис в українському досвіді отримують подальше наукове вивчення у нашому дослідженні в психологічній площині (частина 1). Аналіз наукової спеціальної літератури показує, що в минулому столітті домінувала концепція "непереборного типу маневреної війни", де відбувалася інноваційна інтеграція мобільної піхоти, бронетехніки та авіації. Концептуалізація стратегії стримування противника призвела до появи поняття "когнітивна війна", яку у світовому науковому просторі називають інтеграцією кібернетичних, інформаційних, психологічних, соціальних та інженерних можливостей для досягнення військових цілей.

"У воєнний час правда настільки цінна, що біля неї завжди повинен бути охоронець брехні".

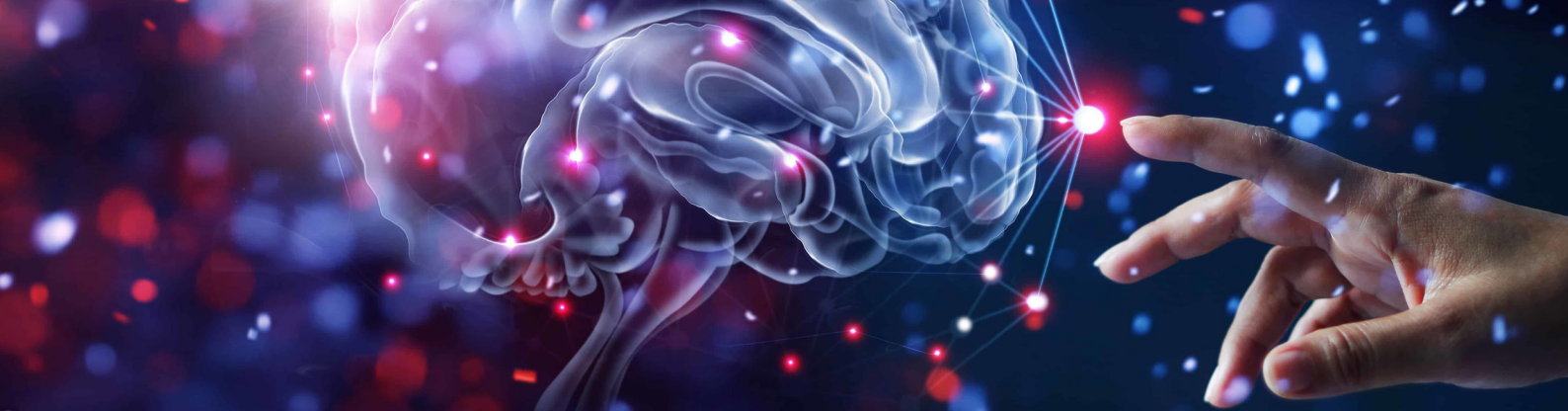
Вінстон Черчилль, Британський національний архів

У цьому дослідженні на основі новітньої літератури висвітлюється фундаментальна проблема концептуалізації природи, характеристик та еволюції сучасної когнітивної війни у глобальному вимірі. Вона також ставить під сумнів здатність сучасних підходів розглядати концептуальну логіку війни в глобальному масштабі, осмислювати її особливі характеристики - середовища віртуальної реальності (СРВ), що експлуатуються з метою емоційного маніпулювання. У світлі цього все більше доказів необхідності глобальної уніфікації концепцій "когнітивної війни", які переважно пов'язані з когнітивістикою, а саме:

"Середовища віртуальної реальності (Meta's Metaverse); людський фактор і медицина (HFM); технологія інформаційних систем (IST); системний аналіз і дослідження (SAS) і група моделювання і симуляції (NMSG), щоб зрозуміти потенціал VRE, ми повинні звернутися до області психології".

На нашу думку, інноваційна сила цього дослідження полягає у визначенні та заохоченні цих напрямків дослідження, щоб спонукати військових дослідників до глибокого занурення в дані, отримані в результаті когнітивної війни в Україні. Ми переконані, що її розвиток в українському контексті дасть поштовх не лише до розуміння того, чому повномасштабне і неспровоковане вторгнення Російської Федерації в Україну все ще триває, але й до прагматичного використання цих знань про результати війни для запобігання маніпулюванню міжнародною громадською думкою в майбутньому.

Перш ніж заглибитися в деталі дослідження, давайте визначимося з деякими термінами та визначеннями, а саме: Енциклопедія мультимедіа, яка пропонує визначення віртуальної реальності, звучить наступним чином:

"Віртуальна реальність (VR) - це технологія, яка забезпечує майже реальний та/або правдоподібний досвід у синтетичний або віртуальний спосіб. Метою імерсивної VR є повне занурення користувача у створений комп'ютером світ, створюючи враження, що він/вона "увійшов/ввійшла" у синтетичний світ.

На цьому етапі наших міркувань ми ще раз простежимо історію та етимологію терміну "когнітивний". Як пояснюють Купервассер і Сіман-Тов:

"Когнітивна війна та інформаційні стратегії завжди існували і були включені в більш традиційну військову війну для досягнення ефекту в традиційних сферах ведення бойових дій, і використання неправдивої інформації для отримання переваги над опонентом не є чимось новим в історії стратегії, але її відносна вага в цих війнах значно зросла за останні десятиліття".

З моменту широкомасштабного вторгнення ворога в Україну західні військові експерти НАТО називали війну "гібридною" , "нетрадиційною інформаційною". Нині - широко використовується термін "когнітивна війна", особливо в перших публікаціях Доповідей НАТО, який, на думку командування міжнародних сил, більш точно описує гібридні процеси сучасного протистояння. У світлі цього актуальним є огляд ключових понять та основних положень теорій, що стосуються ролі сучасного середовища віртуальної реальності (СРВ), а також міркувань щодо досліджень когнітивної війни на сучасному етапі та висновків у глобальному вимірі.

Узагальнюючий термін "когнітивна війна" по-різному визначається різними дослідниками як у цивільному, так і у військовому середовищі. Універсального визначення також поки що не вироблено, "...тим не менш, воно може стати основою доктринальних припущень або процедур для суб'єктів системи національної безпеки".

Згідно з Берналом та ін. 2020, когнітивна війна визначається як:

"використання громадської думки зовнішнім суб'єктом з метою 1) впливу на державну та урядову політику та (2) дестабілізації державних інституцій".

Як підсумовує Бйоргул Крістіан:

"Наразі НАТО визнає п'ять сфер ведення бойових дій: суша, море, повітря, космос і кіберпростір. Дедалі більше літератури пропонує додати шосту - когнітивну сферу. Прогалина, яку має заповнити ця нова сфера, - це територія, за яку ведеться боротьба в битві за серця і уми населення країни".

З точки зору Бернара Клавері та Франсуа Дю Клузеля

"Таким чином, когнітивна війна - це нетрадиційна форма війни, яка використовує кіберінструменти для зміни когнітивних процесів супротивника, використання ментальних упереджень або рефлексивного мислення, провокування викривлень мислення, впливу на прийняття рішень і перешкоджання діям, що має негативні наслідки як на індивідуальному, так і на колективному рівнях".

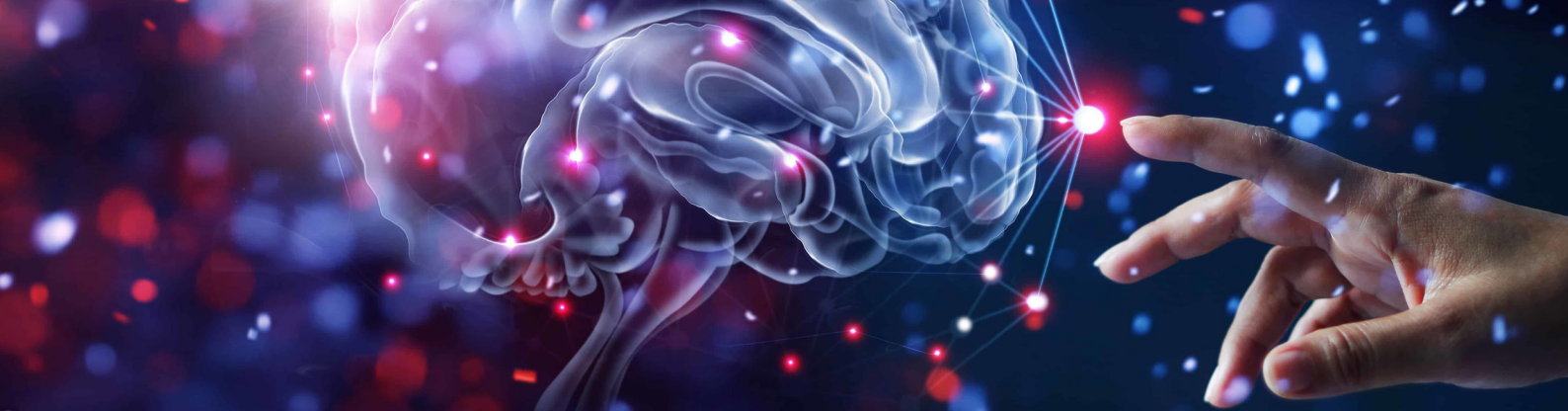

Тут можна знайти глибше розуміння російсько-українського конфлікту, який Шауль Шай описує як "...інтенсивне використання інформаційної війни та психологічної війни, які є частиною когнітивної війни".

Крім того, вищезгаданий дослідник визначає, що "головна мета когнітивної війни - вести війну проти того, що ворожа спільнота думає, любить або у що вірить, шляхом зміни її уявлення про реальність".

Таким чином, підводячи підсумок, можна сказати, що існує ціла

низка споріднених термінів для позначення сучасної війни, наприклад, гібридна, нетрадиційна, когнітивна війна, когнітивна сфера, інформаційна, екзистенціальна, російсько-український конфлікт, але всі вони спрямовані на

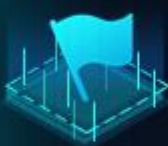

когнітивну війну. Отже, з огляду на все вищесказане, важливо відповісти на питання про цілі когнітивної війни та розглянути проблеми і виклики, що стосуються України. Цілі когнітивної війни, як стверджують військові експерти різних країн, спрямовані на: 1. Руйнування суспільної свідомості; 2. Робота з громадською думкою для введення в оману та викривлення реальності; 3. Різні рівні комунікації: між лідерами держав; між військовослужбовцями обох країн; сімейна комунікація; комунікація з представниками Європейського Союзу. Тобто, з теоретико-методологічних позицій сучасної когнітології, людський розум стає полем битви сучасної когнітивної війни, особливо, в українському контексті. Загальновідомо, що війна - це боротьба за владу.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з а) основним розумінням еволюції в теорії війни з величезними змінами в її природі, характеристиках, еволюції та здійсненні влади, з точки зору Клаузевіца; б) грамотним опором російському вторгненню в Україну з боку українських військових, боротьбою за принципом, а не за випадковістю (Флавій Вегетій Ренатус); в) особливості української когнітивної війни проявляються у діяльності соціального впливу, наявності войовничого елементу у свідомості українського народу, згуртованості, ентузіазмі боротьби, духовній потребі українців у захисті своєї держави у вигляді автономних недержавних груп, які виступають на міжнародній арені як інфлюенсери та правдиві джерела нефільтрованої інформації; г) реляційна міць України з союзниками по НАТО, США та європейськими країнами створила сприятливі умови для надання державі як

військової, так і фінансової підтримки; д) виникнення українського руху хактивістів з високим рівнем ІТ-грамотності, спрямованого на злам російських сайтів та знищення російських дезінформаційних загроз; е) активні зусилля українців щодо прориву інтернет-блокади Росії та забезпечення комунікації з її громадянами; ж) використання візуальних мемів: Візуальні меми, пов'язані з Україною (r/ukmemes; /r/UkraineMem; r/Ukraine22memes), продемонстрували деякі інновації та їхню еволюцію в умовах зміни характеру когнітивної війни. Це пов'язано з тим, що візуальне середовище є ключовим інструментом переконання в психологічних операціях, а також в операціях соціального впливу, поширенні інформаційних загроз, посиленні впливу комунікації на глобальну безпеку. Вони демонструють, як їх сприймає світова громадськість, і дають коментар до військової операції, як меми співвідносяться з політичними та військовими цілями.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з:

			
основним розумінням еволюції в теорії війни з величезними змінами в її природі, характеристиках, еволюції та здійсненні влади;	грамотним опором російському вторгненню в Україну з боку українських військових, боротьбою за принципом, а не за випадковістю;	особливостями української когнітивної війни проявляються у діяльності соціального впливу, наявності бойовничого елементу у свідомості українського народу, згуртованості, ентузіазмі	реляційною міццю України з союзниками по НАТО, США та європейськими країнами створила сприятливі умови для надання державі як військової, так і фінансової підтримки;

Водночас, "Генеза теорії війни в Україні" доводить, як когнітивні здібності людини можуть бути послаблені заходами соціального впливу, соціальними мережами, а саме традиційними та сучасними засобами масової інформації та інструментами пропаганди.

Отже, можна припустити, що генезис когнітивної війни в українському контексті пов'язаний з:

			
виникненням українського руху хактивістів з високим рівнем ІТ-грамотності, спрямованого на злам російських сайтів та знищення російських дезінформаційних загроз;	активними зусиллями українців щодо прориву інтернет-блокади Росії та забезпечення комунікації з її громадянами;	використанням візуальних мемів.	духовній потребі українців у захисті своєї держави у вигляді автономних недержавних груп, які виступають на міжнародній арені як інфлюенсери та правдиві джерела нефільтрованої інформації;

Тема 3. Розуміння нових норм життя і захисту країни та ставлення до навчання в умовах когнітивної війни молоддю

У цій частині нашої дослідженні ми представляємо емпіричні результати лише описової статистики самооцінки українською молоддю усвідомлення "нової норми життя", бачення захисту України та ставлення до навчання як провідного виду діяльності в умовах війни. Дана частина лонгitudного експериментального дослідження, яке ще триває, проводилася командою українських психологів та медиків з квітня 2022 року з метою побудови Моделі реабілітаційного потенціалу молоді, яка постраждала від довготривалої російсько-української когнітивної війни. Ми розглядаємо прийняття нової норми життя в контексті опанування українського синдрому, як необхідну складову процесу соціально-психологічної адаптації особистості. Процес навчання та вміння адаптуватися в нових умовах до навчального процесу є ключовими предикторами адаптації молоді в умовах воєнного часу.

Сама думка про те, що частина довоєнних симптомів та поведінкових патернів, які могли б перешкоджати адаптації респондентів в умовах війни та внутрішнього переміщення, зникла, відкриває перспективи для подальших досліджень ресурсності молоді. Однак не можна ігнорувати появу нових симптомів та поведінкових змін, особливо тих, які є важкими і залишають молодих людей відчувати себе виснаженими та дезорганізованими.

Матеріали та методи: У дослідженні було використано "Шкала неклінічної оцінки поведінкових змін та соціального функціонування" (блок Е), розроблена Віталієм Луньовим . Дослідження проводилося з квітня 2022 року по січень 2023 року. У дослідженні взяли участь 4891 молодих людей та молодих науковців віком від 16 до 40 років, які представляли 61 місто України.

3.1. Емпіричні результати описової статистики самооцінки українською молоддю

На рівні описової статистики можна визначити такі ключові тенденції у громадській та освітній активності молоді України.

Про це свідчать отримані емпіричні дані:

32,6% респондентів стверджують, що є певні ознаки розуміння "нової норми життя", але вони суттєво не впливають на життя та добробут.

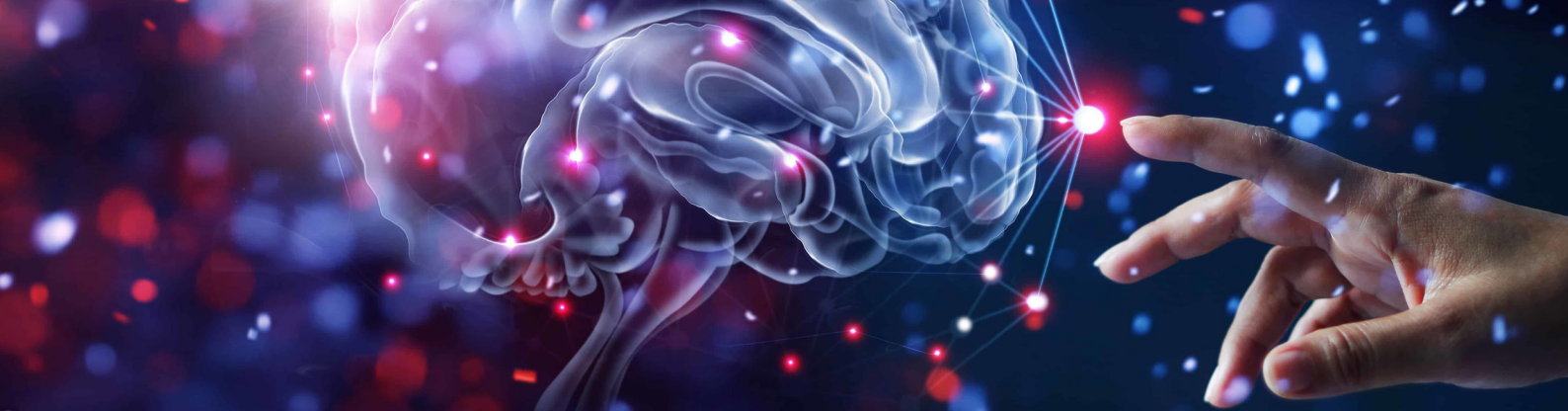
45,0% респондентів говорять про своє стійке розуміння "нової норми життя".

Водночас 8,4% відчують себе виснаженими та дезорганізованими у зв'язку з "новою нормою життя", яка склалася в умовах російсько-української війни;

40% молодих людей обох статей відчують страх за життя і здоров'я своїх близьких;

87% зазнали радикальних змін у своєму житті і, таким чином, відчули почуття помсти ворогу як особливу форму захисту честі та добра;

94% зазнали значних змін у способі життя та добробуті, спричинених умовами когнітивної війни, а саме: смерті, поранення, знеструмлення, відключення електроенергії, відсутність стабільного зв'язку, постійні вибухи, сирени, тривоги комендантської години, негативні емоції та переживання тощо.

22,4% молодих людей відчувають сильну байдужість до навчання, а 12,6% респондентів почуваються виснаженими та дезорганізованими через таку академічну байдужість.

41,3% респондентів практично не відчувають підвищення мотивації до навчання, або вона відсутня;

19,3% підтверджують про певні труднощі в організації навчання онлайн;

13,4% зазначають, що прояв цієї характеристики є сильним, а 5,3% почуваються виснаженими та дезорганізованими через неможливість мати нормальні умови для навчання.

11,6% респондентів відчувають себе виснаженими та дезорганізованими через відсутність гнучкості в організації навчального процесу.

3.2. Результати описової статистики самооцінки української молоді

Таким чином, результати описової статистики самооцінки української молоді засвідчили поведінкові, функціональні та психосоматичні зміни, які переживає українська молодь, появу нових симптомів, що мають важкий характер, викликають відчуття виснаження та дезорганізації. Почуття патріотизму та необхідності захищати країну (94%) пов'язане з формуванням високого рівня ІТ-грамотності для управління та експлуатації ракетних комплексів на полі бою. Водночас, розуміння нових норм життя українською молоддю як потужним майбутнім поколінням гальмується новими моделями поведінки, моделями реакцій на стрес, ракетні обстріли, страх, депресію, вибухи, сирени, тривожні сигнали комендантської години.

Тематичне дослідження № 1

Анексія Криму Росією у 2014 році може слугувати наочним і промовистим прикладом першого, початкового етапу когнітивної війни проти України, де застосовувалися психологічні, національні, соціальні, інституційні виміри та пропаганда.

Особливість цієї когнітивної атаки полягала в тому, що вона була спрямована насамперед на інформаційну та віртуальну сфери. З точки зору Почепцова: "...когнітивні атаки активно використовують когнітивні упередження як техніку, оскільки вони створюють автоматичні ярлики для масової свідомості. Наприклад, таке упередження, як когнітивний дисонанс, заважало жителям України сприймати Росію як ворога. У радянські часи існувала міфологія "двох слов'янських народів-братів", тому не можна було виставляти росіян як ворогів". І якщо проаналізувати медіа-інструменти та засоби пропаганди, які використовувалися у 2014 році, то вони повністю збігаються з суттю когнітивних атак та медіа-інструментів, які використовуються у 2022-2023 роках, а саме медіа-інструменти: а) зміна семантичного аспекту мови з негативними конотаціями для опису поганої влади України та хорошого українського народу через фільми, серіали, політичні ток-шоу, тематичні новини на телебаченні, створення фейкових подій та об'єктів у ЗМІ; б) організація протестних акцій на території України, спрямованих на дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Серед часто використовуваних пропагандистських інструментів: а) інтерв'ю та політичні ток-шоу з відомими експертами та медійниками, журналістами, сучасними військовими фахівцями та військовими стратегами; б) одностороння інтерпретація будь-якої події на російському телебаченні; в) легітимізація воєнних дій Росії заради порятунку українського народу від "поганої української влади".

Тематичне дослідження № 2

У фейкових новинах, які поширюються в українському варіанті когнітивної війни російською пропагандою, широко використовується технологія, що дозволяє соціальним мережам використовувати так званих "ботів". Вона працює багаторазово, використовуючи ключові слова та фрази, неіснуючих користувачів, поки не стає догмою. Як це було у випадку з маніпульованою реальністю з українським містом Запоріжжя у 2022 році, де розташована атомна електростанція. Як розповів Олександр Кірк "Кілька днів тому український уряд оголосив, що наказав зупинити один з реакторів на Запорізькій атомній електростанції в південно-центральній Україні через російську атаку, яка пошкодила допоміжні об'єкти, попередивши світ про небезпеку ядерної катастрофи в Центральній Європі".

Отже, на що було спрямоване це неправдиве повідомлення? Чому воно було неправдивим? Яка технологія була застосована? По-перше, в даному кейсі акцент робиться на повідомленні, поширеному через ЗМІ і спрямованому на те, щоб його почув західний світ. По-друге, воно дійсно було неправдивим, оскільки з квітня 2022 року Росія окупувала і контролює ці об'єкти, а також сусіднє місто Енергодар, яке також перебуває під повним російським контролем.

По-третє, відома технологія, запропонована канадцем Маршаллом Маклюеном (1964), працює наступним чином: "Медіа - це повідомлення". У наш час TikTok або Twitter є найкращими ілюстративними прикладами того, як формат медіа визначає зміст повідомлення. Це завжди призводить до патернів, на які він впливає і які впроваджує в громадську думку та людські стосунки, як було описано вище. Як стверджує Олександр Кірк, "згідно з "новинами", Росія атакує атомну електростанцію, якою вона сама керує, щоб зловмисно звинуватити Україну".

Тематичне дослідження № 3

Коли в середині лютого 2022 року, безпосередньо перед початком вторгнення, Росія оголосила, що почала відводити свої війська від українського кордону, Генеральний секретар НАТО рішуче заперечив це, обґрунтувавши свої висновки комерційними супутниковими знімками. Щодо звірств російських військових в українському місті Буча та їх повної відмови визнати військові злочини та відповідальність, західні ЗМІ проаналізували комерційні супутникові знімки та встановили, що людські тіла були на вулицях міста, а масові поховання існували ще до виведення російських військ.

Щодо звірств російських військових в українському місті Буча та їх повної відмови визнати військові злочини та відповідальність, західні ЗМІ проаналізували комерційні супутникові знімки та встановили, що людські тіла були на вулицях міста, а масові поховання існували ще до виведення російських військ. Загалом, підсумовуючи, можна сказати, що наведені вище кейси ілюструють приклади когнітивних атак на когнітивну сферу українців, а також яскраво демонструють їхні цілі:

- змінити розуміння та інтерпретацію конкретної ситуації в індивідуальній та груповій свідомості як українських військових, так і цивільних осіб;

ЦІЛІ КОГНІТИВНИХ АТАК НА КОГНІТИВНУ СФЕРУ УКРАЇНЦІВ

ЗМІНИТИ РОЗУМІННЯ ТА
ІНТЕРПРЕТАЦІЮ КОНКРЕТНОЇ
СИТУАЦІЇ В ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ТА
ГРУПОВІЙ СВІДОМОСТІ ЯК
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ, ТАК
І ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

НАДАВАТИ ФЕЙКОВІ НОВИНИ
ДЛЯ ВПЛИВУ НА
УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДСЬКУ
ДУМКУ

СОПОШИРЕННЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ З МЕТОЮ
ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ
ІНСТИТУТІВ

ВИКОРИСТАННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА
МОЗКУ ДЛЯ ВПЛИВУ НА
ДЕРЖАВНУ ТА СУСПІЛЬНУ
ПОЛІТИКУ

- надавати фейкові новини для впливу на українську громадську думку, створювати враження, що правда була висвітлена, використовуючи інструменти брехні, нечіткість, мало деталей, спрямовані на спотворення сприйняття української та міжнародної спільноти;
- поширення дезінформації з метою дестабілізації державних інститутів, використання громадської думки та мозку для впливу на державну та суспільну політику, особливо щодо української молоді як потужного потенціалу майбутнього розвитку української нації.

Висновки

Напрямки подальших досліджень

Огляд історичної західної військової думки з питань теорії війни дозволив осмислити сутність сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі та її генезу в українському контексті. Зазначена проблема є актуальною і має велике теоретико-методологічне значення, оскільки когнітивні процеси людини, людський розум стають об'єктом маніпуляцій і руйнування. Розуміння генезису російсько-української когнітивної війни в українському контексті дало нам нові знання про роль і значення заходів соціального впливу в інформаційних операціях, спрямованих на вплив на громадську думку. Створення та поширення інформаційних загроз з боку російських окупантів при продукуванні та трансляції дезінформації на українську та світову спільноту проілюстровано в даному дослідженні чотирма кейсами, в яких розкриваються традиційні та сучасні медіа-інструменти та засоби пропаганди. Тематичні дослідження допомогли нам зрозуміти механізм змін у сприйнятті та інтерпретації певної інформації окремими особами та групами людей, яка є фейковою, а яка – ні. Когнітивні атаки як основна характеристика когнітивної війни, як показує український досвід, мають на меті поширення брехні або напівбрехні з метою дестабілізації суспільних інститутів, озброєння громадської думки, впливу на державну та суспільну політику.

Розглядаючи сучасну когнітивну війну в глобальному вимірі, можна дійти висновку, що російсько-українська війна змінила історію і забезпечила стабільність євроатлантичного регіону. Вона також змінила філософію перемоги НАТО,

Зміни спричинені КОГНІТИВНОЮ ВІЙНОЮ

**змінила історію і
забезпечила стабільність
євроатлантичного
регіону**

**змінила філософію
перемоги НАТО**

яка визначається більше в термінах
досягнення нейропсихокультурної
переваги над противником, ніж
географічної висоти.

**НАТО змінило пріоритети
планування та розвитку
збройних сил Альянсу на
основі інноваційних
технологій**

**кардинально змінила
уявлення міжнародної
спільноти про стабільний
мир в Європі та глобальну
безпеку**

яка визначається більше в термінах досягнення нейропсихокультурної переваги над противником, ніж географічної висоти. Тому, на тлі українських уроків та досягнень організації ефективного опору російським окупантам, НАТО змінило пріоритети планування та розвитку збройних сил Альянсу на основі інноваційних технологій: великих даних, штучного інтелекту, автономних систем та квантових технологій, середовищ віртуальної реальності тощо. Разом з тим, війна в Україні кардинально змінила уявлення міжнародної спільноти про стабільний мир в Європі та глобальну безпеку. Крім того, українські уроки ставлять нагальне, невирішене питання про те, як прагматично використовувати знання про результати когнітивної війни, щоб запобігти маніпулюван-

ню міжнародною громадською думкою в майбутньому, і особливо молодим поколінням.

Розуміння специфіки, особливостей, еволюції та генезису когнітивної війни у світі та в українському контексті дозволило виявити підвищений інтерес наукового та суспільного дискурсу до проблеми когнітивної війни в Україні та професійної ідентичності воїнів Збройних Сил України, яка допомогла їм досягти успіху в перші три дні вторгнення. Вона відображає нагальні потреби українських військових сьогодні – високий професіоналізм і грамотний науковий підхід до суті когнітивної війни, щоб діяти ефективно і результативно зараз і в майбутньому, пам'ятаючи про сусіднього ворога. А це означає утримання території країни, розвиток контрнаступу, знищення ворога та нарощування зусиль. Новий вид когнітивної війни, який широко використовує цифрові технології, вимагає професійної, ґрунтовної тактичної підготовки українських військових фахівців за участю інструкторів НАТО. Це стосується підготовки операторів та створення систем технічного обслуговування ракетних комплексів (вітчизняний новітній зенітно-ракетний комплекс NASAMS; Patriot; С-300 та ін.), які є дуже складними, мають крім пускової установки складну радіолокаційну станцію та командний центр. Їх експлуатація вимагає підготовки військовослужбовців Збройних Сил України зі сформованими базовими та професійними компетентностями і навичками, високим рівнем професійної ідентичності, орієнтованої на позитивний результат у військово-професійній діяльності.

Розуміння специфіки когнітивної війни в Україні вимагало ретельного вивчення військової спадщини найвидатніших військових мислителів в історії люд-

Причини важливості стратегічної перебудови Збройних Сил України

стратегічний імператив

імператив воєнно-політичний

імператив з метою забезпечення ефективної боротьби за власну державність

територіальна цілісність та зміцнення обороноздатності України і європейської безпеки

ства для розуміння теорії та принципів війни. Це зробило зрозумілим і прозорим переконання Клаузевіца в тому, що народ, який бореться за свою свободу і незалежність проти ворога, неодмінно буде проявляти високий ентузіазм до боротьби, запеклість. Отже, залучення войовничого елемента в поєднанні з українськими військовими та силами територіальної оборони допомогло досягти успіху в перші ж три дні вторгнення.

Таким чином, актуальність дослідження визначається тим, що в умовах сучасної когнітивної війни високої інтенсивності процес стратегічної перебудови Збройних Сил України є життєво важливим з трьох причин: стратегічного імперативу; імперативу воєнно-політичного імперативу з

метою забезпечення ефективної боротьби за власну державність, територіальну цілісність та зміцнення обороноздатності України і європейської безпеки, які нагально потребують наукових підходів та подальшого опрацювання питань.

Література до розділу

1. S.D. Maksymenko (2015). Genesis of Personality Existence: monography. Montreal: Accent Graphics Communication
2. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
3. С.Д. Максименко Я.В. Руденко, А.М. Кушнерьова, В.М. Невмержицький. Психічне здоров'я особистості: посібник для вищих навчальних закладів. Київ: "Видавництво Людмила", 2021. 438 с.
4. Максименко С.Д., Яланська С.П. Генетико-креативний підхід: діяльнісне опосередкування особистісного розвитку: монографія. Київ: "Видавництво Людмила", 2021.508 с.
5. Maksimenko S.D. Kokun O.M. Features of the components of students' psychophysiological readiness to work as teachers, Idōkan Poland Association "IDO MOVEMENT FOR CULTURE. Journal of Martial Arts Anthropology", Vol. 21, no. 2 (2021), pp. 11–18
6. Maksimenko S.D. Kokun O.M. Principles of website design for professional psychological diagnosis in different specialities. Information Technologies and Learning Tools / Institute of Information Technologies and Learning Tools of NAES of Ukraine. –2019. – Vol. 73., № 5. – P. 284-294.
7. Maksimenko S.D.,Serdiuk L. Psychological Potential of personal self-realization. Social Welfare.Interdisciplinary Approach,6(1),93-100
8. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
9. Maksymenko, S.D.(2021) Genetic principles of creative personality confident as a propulsion of mental development. Ottawa: Accent Graphics Communications and Publishing. Glasgow: Society for the support of publishing initiatives and scientific mobility Limited.-615 p.
10. Максименко С.Д., Деркач Л.М., Розуміння сучасної когнітивної війни в глобальному вимірі, її генезис в українському контексті: огляд та напрями майбутніх досліджень // Оборона і стратегія. університет оборони БРНО. Випуск: Том 23, №1 (червень 2023) С.1-13

11. Максименко С., Яланська С., Атаманчук Н., та інші. Psychophysiological unloading with compliance taking into account: aeroariphythotherapy resource. *Acta Balneologica*. – 2023. – № LXV (2), P.98-104
12. Вальцман, Ренд. Роль сучасних VRE та міркування щодо когнітивної війни. 2022 NATO OTAN. Трансформація Об'єднаного командування ОЗС НАТО (ACT). с.1-3.
13. URIJ.M.F. Етногенез і ментальність українського народу. Київ, 2007: Кондор-книга.
14. Клаузевіц, К.В. (1976). Про війну, пер. і ред. Майкла Говарда і Пітера Парета (Принстон: Princeton University Press, 1976, с. 592-593.
15. Clauswitz (1980) *Vom Kriege*, 19th Ed. Berlin:Dummlers,1980,pp.970-974.
16. Збройні Сили України. Доктрина воєнного керівництва України. [цит. за 2022-12-04].
17. Максименко, Сергій. Деркач, Лідія. Киричевська, Елеонора. Психологія пізнавальних процесів / Науковий посібник. Київ: Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 420 с.
18. Шайперс, Сібл. Про малу війну: Карл фон Клаузевіц і народна війна. Оксфорд, 2018: Видавництво Оксфордського університету.
19. Кормір, Юрі. Війна як парадокс: Клаузевіц і Гегель про бойові доктрини та етику. Монреаль, 2016: Видавництво Університету МакГілл-Квін.
20. Клавері, Бернар. Що таке пізнання? І як зробити його одним із способів ведення війни у «когнітивній війні» «Майбутнє когнітивного домінування». 2021-06-21 Франція: Перша наукова зустріч НАТО з питань когнітивної війни. Наукові редактори: Б. Клавері, Б. Пребот, Н. Бухлер і Ф. Дю Клузель. с. 2-3.
21. Речковський, Роберт. ЛІС, Анджей. Когнітивна війна: Якими є наші реальні знання та як побудувати стійкість. Теорія і практика безпеки [онлайн]. № 3 (XLVIII) [2022]. Доступно за посиланням: <https://tinyurl.com/bdh2269z>
22. Флавій Веґецій Ренат, *De re militari* [Про римські військові справи], пер. Джон Кларк, 1767; пер. з англ., Санкт-Петербург, Флорида: Red and Black Publishers, 2008, с. 52.
23. Леонгард, Роберт Р. Боротьба по хвилинах: Час і мистецтво війни. 1994 Praeger Published, Westport. с.14-16.
24. Еволюція війни. Музей Волю [онлайн]. [цит. за 2020-05-14]. Доступно з: <https://www.volocars.com/blog/the-evolution-of-war>
25. Беклі, Майкл. Економічний розвиток та військова ефективність. Taylor & Francis online [онлайн]. [цит. 2010-02-19]. Доступно з: <https://tinyurl.com/a7u452ct>
26. Фуллер, Д.Ф.К. Основи науки про війну. Лондон, 1993: Hutchinson & Co. с. 13-19.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2022-2024 РОКАХ: П'ЯТЬ МОЖЛИВИХ СЦЕНАРІЇВ МАЙБУТНЬОГО

Завдання другого етапу українського лонгітюдного дослідницького проекту були спрямовані на аналіз та розуміння нового мистецтва когнітивної війни у 2024 році, її нового якісного характеру та логістики, які суттєво вплинули на оборонні стратегії України у 2022-2024 роках. Досліджені нами результати, наслідки, переваги та недоліки трансформації оборонних стратегій України показали, як сучасна війна концептуалізується, організовується та практикується в умовах швидких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних перетворень, проаналізованих західними та українськими експертами та науковцями. Ми також проаналізували ґрунтовні концептуальні та емпіричні напрацювання іноземних та вітчизняних військових експертів щодо трансформації оборонних стратегій України навесні-влітку 2023 року з метою вивчення унікального воєнного досвіду та перших стратегічних уроків, отриманих українцями. Результати дослідження дають поглиблене розуміння військового командування Збройних Сил України, його оновленого військового мислення та основного висновку про те, що війна в Україні - це війна за майбутнє світу та Європи, безпеку та авторитет. Це також допомагає нам краще зрозуміти, коли, чому і як оборона має перевагу, і з якими наслідками в українському контексті в майбутньому.

Метою цього дослідження є осмислення актуального і часто недооцінюваного фактору самозахисту України під час ведення оборонної війни з Росією влітку 2023 року. Останнім часом дискурс у дослідженнях

когнітивних війн цього періоду стає більш глобальним і контрастним. Ми доповнюємо дискусію, пропонуючи міждисциплінарний підхід до подальшого розвитку глобального дискурсу про оборону, і використовуємо приклади (кейси) з контрастних глобальних військових, психологічних, політичних та економічних контекстів. Наш внесок пропонує рамки для

сприяння
узгодженості в
напрямку
майбутніх
досліджень про
те, чому і як
оборона має
перевагу в
російсько-

українській війні, її причини, переваги та недоліки, а також застосування автентичних знань про війну на практиці в цій галузі дослідження. Ця робота виявила потребу у з'ясуванні наступних дослідницьких питань:

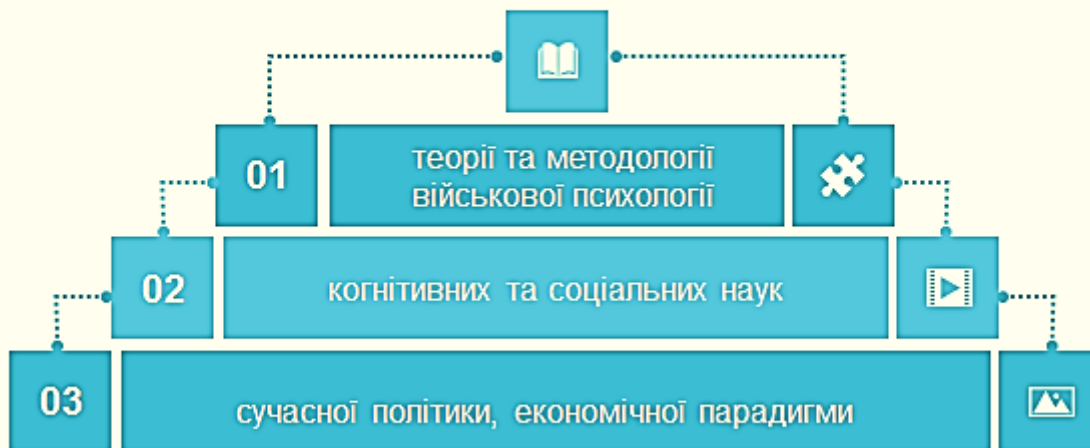
як змінилася когнітивна війна з 2022-2024 років з точки зору трансформації оборонних стратегій;

феномен "балансу нападу і оборони", його роль в утриманні Україною власної території під час оперативних ситуацій когнітивної війни, а також у зменшенні втрат;

як вітчизняні та іноземні інноваційні оборонні технології, розробки та військові тренди вплинули на ландшафт сучасного бою; майбутні сценарії завершення когнітивної війни в Україні.

Наше дослідження ґрунтується на даних, отриманих з:

Тема 1. Методологія. Методи. Дані дослідження.

Існує кілька досліджень, присвячених зміні характеру війни в Україні (Фрідман; Ліскі Мейстер та ін., Робсон; Ступак; Уотлінг і Рейнольдс), але дослідники обмежено зосереджені на справжніх причинах еволюції української оборони у 2023 році, а також на розумінні того, чому і як оборона має перевагу з точки зору людської мотивації в українському контексті. Тому важливо передбачити можливі сценарії майбутнього розвитку подій і тенденції в динаміці російсько-української війни, які можуть вплинути на оборонні стратегії Збройних сил України, ЄС і НАТО зокрема. Як загальні, так і космічні стратегічні уроки російсько-української когнітивної війни є однаково важливими, оскільки вони допомагають вивчити наслідки когнітивної війни як загрози для світової спільноти та світової економіки.

У найзагальнішому сенсі, вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні є дуже важливим з кількох причин. По-перше, Україна є ключовим регіональним стратегічним партнером, який модернізував свою оборонну політику і підвищив свою оперативну сумісність з НАТО. По-друге, безпека України є надзвичайно важливою для НАТО та її держав-членів, оскільки російська агресія підриває

АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЙ у сфері оборони

2022-2024

Технологічні показники як
ключова характеристика
оцінки змін у характері війни

Відхід української армії від
спадщини минулого:
Радянський тип армії;

Величезне зростання
українського військового
потенціалу у 2022-2023
роках;

Українська армія стала більш
досвідченою та
скоординованою завдяки
навчанню та прийняттю
стандартів НАТО.

євроатлантичну та глобальну безпеку. По-третє, США та Україна спільними зусиллями шукають якісно нову стратегію після невдалого контрнаступу влітку 2023 року.

З огляду на це, метою дослідження є міждисциплінарний підхід до інноваційної якості трансформації оборонної стратегії України та Росії у 2022-2024 роках у контексті військово-психолого-політико-економічної парадигми. Її еволюція досліджується з урахуванням особливостей оборонних структур, їх впливу на спільну безпеку ЄС та оборонну політику України, а також геополітичних, технологічних та організаційних чинників, що трансформують характер сучасної війни.

Розмірковуючи над важкими досягненнями та перевагами українських сил оборони, аналіз інноваційного характеру війни в обороні дає можливість описати, як українські військові використовували свої сили для зменшення втрат і вміло використовували закономірності, що діють таким чином:

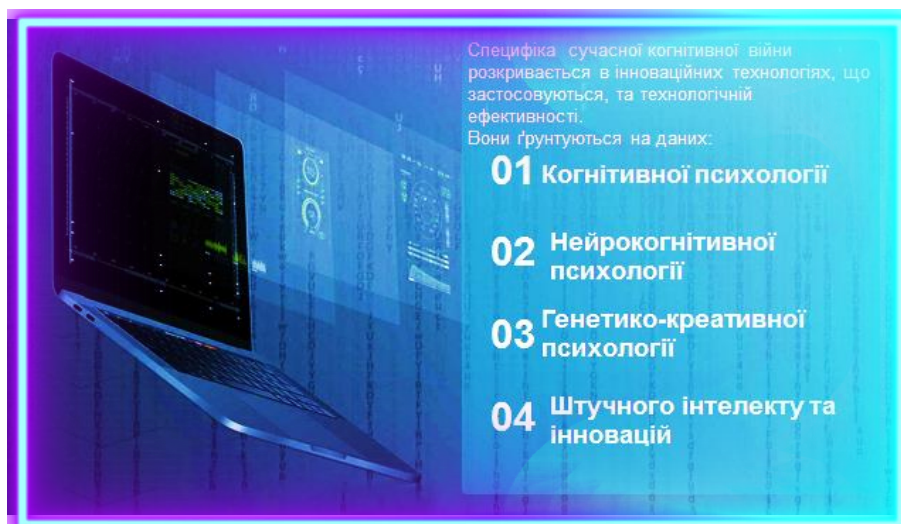
"...війна - це динамічне змагання воць у різних сферах, де обидві сторони прагнуть перехитрити і пристосуватися одна до одної" (Баррі Бен 2023).

Інноваційність нашої парадигми полягає в комплексному трансдисциплінарному підході до дослідження еволюції оборонних стратегій України. Ми обмежуємось аналізом трансформацій у сфері оборони Збройних Сил України часовим періодом 2022-2024 рр., оскільки саме в цей час вони відбуваються:

технологічні показники як ключова характеристика оцінки змін у характері війни;

Відхід української армії від спадщини минулого: Радянський тип армії;
величезне зростання українського військового потенціалу у 2022-2023 роках;

Українська армія стала більш досвідченою та скоординованою завдяки навчанню та прийняттю стандартів НАТО.

1. 1. Вивчення еволюції оборонних стратегій когнітивної війни в Україні

Наше дослідження ґрунтується на даних, отриманих з теорії та методології військової психології, когнітивних та соціальних наук, сучасної політики, економічної парадигми. Ми проводимо літературний огляд теоретичних та емпіричних досліджень (понад 300) західних та українських експертів і військових керівників, науковців щодо трансформації оборонної стратегії Збройних Сил України у період 2022-2024 років. Зауважимо, що дослідженню перешкоджає неузгоджене використання в науковій літературі різної термінології щодо природи війни, а також методологічні обмеження. Наукових досліджень на цю тему все ще небагато (як виняток, див. В. Barry (2023); Berkowitz (2023); Johnson (2022); Barry, Barrie, Childs, Hackett (2023); Hackett (2023); Robinson (2022); Stupak (2024)). Наведена методологія поточного дослідження поєднує п'ять основних оборонних проблем та дослідницьких першочергових завдань, які необхідно дослідити, а саме

Управління Альянсом (співпраця у сфері оборони, на шляху до вступу в ЄС і НАТО, нові загрози і виклики, зміна міжнародного порядку);

Технології в когнітивній війні до і після контрнаступу ЗСУ навесні-влітку 2023 року (оборонні інновації, інноваційні відповіді);

Українська оборонно-промислова політика (оборонна промисловість інтегрована);

П'ять основних оборонних проблем та дослідницьких першочергових завдань, які необхідно дослідити:

1

Управління Альянсом (співпраця у сфері оборони, на шляху до вступу в ЄС і НАТО, нові загрози і виклики, зміна міжнародного порядку);

2

Технології в когнітивній війні до і після контрнаступу ЗСУ навесні-влітку 2023 року (оборонні інновації, інноваційні відповіді);

3

Українська оборонно-промислова політика (оборонна промисловість інтегрована);

4

Вплив членства в НАТО на українську оборонну промисловість;

5

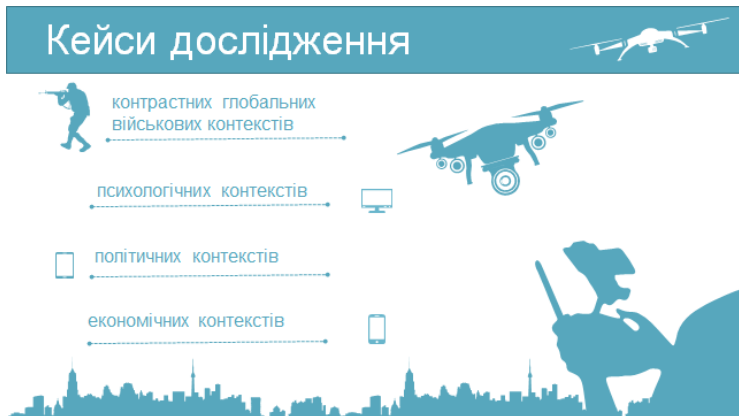
Українська внутрішня політика змін оборонної стратегії: ціна війни в Україні; українська оборона: чи є вона ефективною та кваліфікованою у 2023-2024 роках?

Вплив членства в НАТО на українську оборонну промисловість;

Українська внутрішня політика змін оборонної стратегії: ціна війни в Україні; українська оборона: чи є вона ефективною та кваліфікованою у 2023-2024 роках?

З цією метою ми звернемося до останніх публікацій (2022-2024 рр.) військових фахівців, оборонних аналітиків, науковців тощо як у нашій країні, так і за кордоном, підкріплених п'ятьма тематичними дослідженнями, що ілюструють унікальний досвід раннього періоду війни в Україні.

Кейси дослідження

1. 2. Огляд ключових гіпотез дослідження

Щоб впоратися з цими завданнями, ми висуваємо наступну теорію та ключові гіпотези, а саме

Гіпотеза 1: Чим швидше Україна та її союзники запропонують ефективну стратегію припинення когнітивної війни в Україні в будь-якій прийнятній формі, тим більше шансів зберегти глобальний військовий потенціал та оборонну економіку країн світу.

Гіпотеза 2. Оборонний аналіз стратегій України у 2022-2024 роках дає можливість зрозуміти феномен "балансу нападу і оборони" та його роль у збереженні власної території.

Гіпотеза 3: Оборона має перевагу над нападом в українському контексті 2023 року, оскільки вона

ГІПОТЕЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГІПОТЕЗА 1:

Тенденції когнітивної війни в Україні як вторгнення, що символізує початок нової ери в діяльності соціального впливу, яку Україна застосовує у 2022-2023 роках для впливу на громадську думку, як внутрішню, так і зовнішню;

ГІПОТЕЗА 2

Створення та поширення інформаційних загроз при продукуванні та трансляції (повідомленні) фейкової інформації в традиційних та сучасних медіа;

ГІПОТЕЗА 3

Вплив інформаційних операцій на глобальну безпеку, геополітичну перевагу та оборону;

ГІПОТЕЗА 4

Як українська молодь, як майбутній інтелектуальний потенціал країни, розуміє нові норми життя та захисту держави у воєнний час.

спрямована на зменшення втрат своїх людей, які ведуть війну в обороні.

Для системного аналізу міждисциплінарних перспектив, а саме: військово-психологічної-політико-економічної парадигми та пошуку об'єктивних відповідей на сформульовані вище гіпотези, застосуємо загальну методологію дослідження, яка ґрунтується на поділі на три блоки дослідницьких питань:

Які оперативні ситуації і чому змусили українських військових трансформувати оборонні стратегії, особливо навесні-влітку 2023 року?

Якими будуть наслідки наступального та оборонного балансу в когнітивній війні для Збройних Сил України у наступному 2024 році?

Яким був "Центр тяжіння" Клаузевіца (1976) в українській стратегії?

Разом з тим, ми цілком усвідомлюємо, що представляємо розмаїття оцінок і думок щодо української трансформації оборонних стратегій влітку 2023 року, її дискусійний характер, що зумовлює невдачі. Ці матеріали надають аргументи "за" і "проти" в оцінці контрнаступу влітку 2023 року, його недоліків, негативних результатів, з одного боку, а з іншого - виокремлюють досягнення і недоліки оборонних стратегій, які застосовувалися ЗСУ з точки зору різних військових культур. З іншого боку, проаналізовано досягнення та недоліки оборонних стратегій ЗСУ з точки зору представників різних військових культур, що свідчить про виокремлення критичних викликів та життєво важливих проблем, які постають перед ЗСУ. Однією з них є одвічне питання: що легше? - Наступати чи оборонятися і чому?

1.3. Висновки щодо стратегічних уроків, винесених з російської агресивної війни в Україні

Стратегічні уроки, винесені з російської агресивної війни в Україні у 2022-2024 роках, доводять, що здоров'я України є життєво важливим для євроатлантичного миру та безпеки (Sergatskova, 2023). І в цьому контексті одна важлива, але мало обговорювана тема, на нашу думку, заслуговує на особливий наголос. Український народ прочитає МИНУЛЕ гібридної-когнітивно-дисфункціонально-інформаційної-безпілотної-широкомасштабної конвенційної війни (конфлікту) тощо. Всі перераховані вище узагальнюючі терміни позначають природу та еволюцію когнітивної війни в процесі її ведення. Ці терміни широко використовувалися і використовуються світовою та військовою спільнотою у 2022-2024 роках щодо війни в Україні, від чого залежить, чи є когнітивна війна в Україні воєнним конфліктом або війною. Водночас Україна не лише прочитає минуле, а й планує МАЙБУТНЄ - п'ять можливих сценаріїв завершення війни на 2024 рік, які суттєво змінюють ландшафт війни та оборонні стратегії України, зокрема.

Тема 2. Геополітичні трансформації та управління альянсами

Центральні питання аналізу, що стосуються українського контексту оборонних перетворень, а також військової допомоги ЄС, НАТО та ЄС, стосувалися УПРАВЛІННЯ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА АЛЬЯНСУ (Столтенберг, 2024 р.). Процес трансформації військової ідентичності українських збройних сил від старих радянських методів управління та освоєння новітніх розробок підготовки НАТО змусив українських військових трансформувати оборонні стратегії влітку 2023 року, а також серйозно посилити свої оборонні структури останнім часом (*U.S. Security Cooperation With Ukraine 2023*).

Для українських військових це було життєво важливо, особливо у 2022-2023 роках і сьогодні, коли класичне уявлення про війну як явище змінилося. Специфіка сучасної когнітивної війни розкривається в інноваційних технологіях, що застосовуються, та технологічній ефективності (Freedman, 2023); (Kofman, Lee, Massicot, 2024); (Liski, 2024); (Melkozerova, 2023); (Nazarenko, 2023). Вони ґрунтуються на даних когнітивної, нейрокогнітивної, генетичної та креативної психології, штучного інтелекту та інноваціях у сфері людського сприйняття та візуалізації, пам'яті, мислення, прийняття ризиків, прийняття рішень для розробки та імплементації в конструкцію сучасного озброєння. Міністерство цифрової трансформації України розмістило інноваційну інформацію 26 квітня 2023 року, заявивши, що

"Повномасштабна війна відкрила Україну світові як інноваційну країну. ...Безпілотники, системи ситуаційної обізнаності, штучний інтелект та супутникові дані - це інноваційні розробки, які допомагають нам отримати перевагу на полі бою". (Міністерство цифрової трансформації України, 26 квітня 2023 року).

2.1. Наслідки наступального та оборонного балансу

Що дуже важливо, на наш погляд, для України, з її майже зруйнованою економікою, це сильна воля і бажання українського народу відродити власну військову промисловість з виробництва зброї (Залужний, 2024). За останні

два роки "Укроборонпром" наростив величезний потенціал, зокрема в інноваційному виробництві морських безпілотників "Магура" та "Sea Baby", які змусили ворога передислокувати основну частину флоту з

Севастопольської бухти в західну частину Кримського півострова. Останні розробки "Укроборонпрому" представляють ударні безпілотники з радіусом ураження понад 700 км. Щодо безпілотників, то перший в Україні БПЛА був повністю зібраний з вітчизняних комплектуючих. І як підкреслюють інженери-конструктори, безпілотники ЗМІНЮЮТЬ правила гри на полі бою. Отже, з появою безпілотників на воді, в небі, на землі відбувся колосальний зсув в українських оборонних стратегіях, адже Збройні Сили України набули БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ у своїх військових операціях. Трансформації відбулися у стратегіях військової ідентичності, ефективного спротиву, еволюції оборонних стратегій, нестандартних підходах до розробки озброєння та його застосування, якісної підготовки військовослужбовців за стандартами НАТО. У 2022-2023 роках понад 100 000 військовослужбовців ЗСУ пройшли військову підготовку за кордоном. В результаті зміни військової ідентичності армія стала більш досвідченою, більш злагодженою у веденні бойових дій в обороні, а також показала, що можна вчитися, можна застосовувати щось нове. Український військовий експерт Іван Ступак (2024) підкреслив, що українські військові можуть стріляти і керувати найрізноманітнішою технікою, яка є в країнах НАТО, а військові компетенції були сформовані протягом двох останніх років. НАТО знадобилося б щонайменше п'ять років, щоб підготувати таку велику кількість резервістів. (Ступак 2024); (Бренд Україна 2023).

Сучасне озброєння з його швидкою обробкою даних нерозривно пов'язане з автоматизованою системою управління. Впровадження інноваційних технологій дозволило Україні реалізувати

"...управління військами шляхом створення єдиного інформаційного контуру для обробки інформації, підготовки управлінських рішень та управління військами на полі бою" (Brand Ukraine, 31 січня 2023 року).

З огляду на вищезазначений контекст, Леонард (2023) розглянув ще один аспект управління Альянсом, що стосується міжнародного співробітництва з Україною

"Останні два роки ведення війни в Україні були відзначені несподіваним узгодженням позицій країн-членів ЄС: Франція виявила новий ентузіазм щодо Східної Європи та розширення, а Німеччина продемонструвала зростаючий інтерес до оборони" (Leonard 2024).

Варто зазначити, що майже 50 країн-членів і партнерів Альянсу надали Україні дипломатичну, економічну, гуманітарну та військово-безпекову допомогу. Державний департамент США, Безпекова співпраця США з Україною у грудні 2023 року підкреслив, що

"...Союзники і партнери доставили 10 реактивних систем залпового вогню великої дальності (РСЗВ), 178 артилерійських систем великої дальності, майже 100 000 артилерійських боєприпасів великої дальності, майже 250 000 протитанкових боєприпасів, 359 танків, 629 бронетранспортерів і бойових машин піхоти (БМП), 8214 зенітних ракет малої дальності і 88 летальних БПЛА". (Державний

департамент США, Співпраця США з Україною у сфері безпеки, 27 грудня 2023 року).

З часу нашої попередньої публікації про характер, логістику (принципи) та динаміку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (Maksymenko and Derkach, 2023) концептуалізація, організація та практика ведення війни суттєво змінилися. У світлі цього актуальним є дослідження основних трансформацій у характері сучасної когнітивної війни, фіксація особливостей змін у принципах її ведення на сучасному етапі та її впливу на оборонні трансформації України.

Щоб розширити наше розуміння досліджень оборонної еволюції в Україні, ми включимо військовий, психологічний, управлінський контексти тощо. Таким чином, читаючи минулі варварські події війни, описані та оцінені військовими аналітиками, професіоналами в галузі оборони, військовими стратегами, експертами з питань оборони, аналітиками та науковцями, світовій спільноті вкрай важливо розуміти військові, геополітичні та гео економічні тенденції, що формують глобальний порядок денний під час російського вторгнення в Україну у 2022 році та в подальшому, а також планувати майбутнє. Філософ Сантаяна Г. (Santayana G., 1905,284) чітко і мудро сформулював головну проблему всіх експертів, які займаються вивченням уроків війни: "Ті, хто не в змозі винести уроки з минулого, приречені на його повторення" (Santayana 1905,284).

Загальновідомо, що члени Альянсу збільшили інвестиції в оборонну промисловість після вторгнення Росії в Україну з метою надання

невідкладної фінансової, гуманітарної та військової підтримки тощо, оскільки Україна є ключовим регіональним стратегічним партнером. На Вільнюському саміті 2023 року члени Альянсу підтвердили свою підтримку і відданість тому, що Україна стане членом НАТО і приєднається до ЄС. Оцінюючи наслідки російського вторгнення в Україну, його вплив на управління Альянсом і на стабільність міжнародної системи в цілому, Раймонд Біллен підсумовує

"Російське вторгнення є прямим викликом міжнародному верховенству права і стабільності міжнародної системи, ... міжнародне співтовариство має вжити заходів, щоб стримати російську агресивну іноземну поліцію і підтримати глобальний порядок" (Millen 2022).

З огляду на це, він досліджує ключовий фактор, який спровокував війну в Україні, і стверджує, що це обмеженість російської військової могутності та критична роль, яку відіграє енергетичний сектор у балансі сили та стабільності (Millen 2022,1).

У зв'язку з цим, першочергово важливим і надзвичайно цінним є вивчення міркувань вітчизняних та іноземних експертів щодо питань оборони Збройних Сил України у 2022-2024 роках, їх трансформації та причин еволюції в умовах нового типу динамічної когнітивної війни.

2. 2. Еволюція української оборони: унікальна логіка

Еволюцію оборонних досягнень та недоліків української армії у сферах сухопутної, морської та радіоелектронної боротьби, авіації, ракетних технологій та космічних засобів оцінив 1 лютого 2024 р. Головнокомандувач Сухопутних військ ЗСУ Валерій Залужний,

"Дизайн війни змінився... І все ж кожна війна унікальна... Перемога потребує унікальної стратегії і йде за унікальною логікою... І, отже, для кожної війни необхідно знайти тільки свою унікальну стратегію і логіку, яка дозволить в нових умовах знайти шлях до Перемоги" (Валерій Залужний 2024,1).

Оцінюючи результати розвитку російсько-української війни в період 2022-2024 років, після контрнаступу, він вказує на ГОЛОВНУ ПРИЧИНУ зміни та пошуку НОВИХ ФОРМ застосування Сил оборони. Він наголошує на життєвій необхідності для Збройних Сил України у зміні

"...стратегія, форми і способи застосування військ...; розвиток озброєння і техніки, особливо безпілотних систем..." (Валерій Залужний 2024).

Підсумовуючи роздуми нашої проектної команди над дослідженням, на основі сканування та аналізу понад 300 літературних джерел про когнітивну

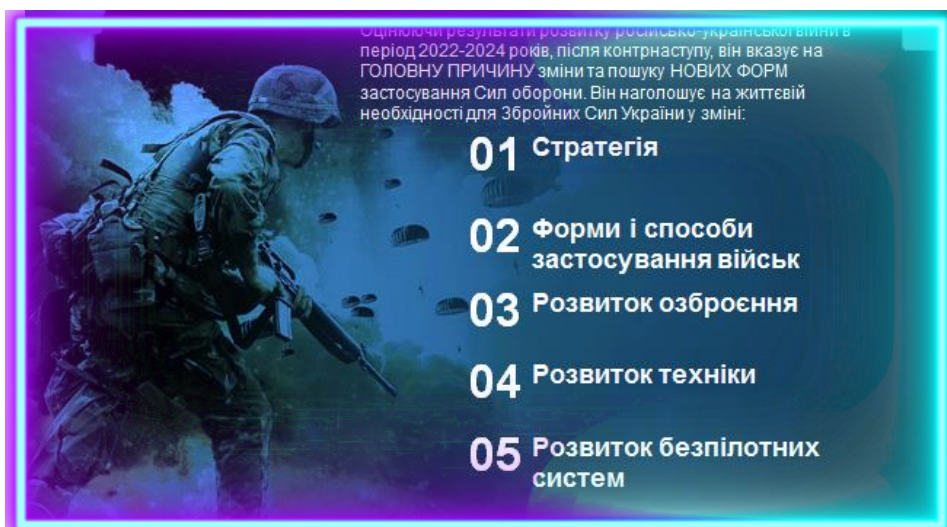

війну в Україні, її еволюцію протягом 2022-2024 років, ми з'ясували, що вона набула нової якості: спочатку як гібридна (2014-2021 рр.), потім як когнітивно-конвенційна-дисфункціонально-інформаційно-безпілотна війна (2022-2023-2024 рр.). Основні трансформації в еволюції когнітивної війни у 2022-2023 роках призвели до багатьох перетворень, зокрема, до зміни характеру війни: Jones (2023); Leonard (2024); Meister та ін. (2023). Як

пояснює Роб

Джонсон (2022):

"Ми можемо диференціювати характер війни, оцінюючи стратегії та їхню політичну мету. З точки зору аналізу

витрат і вигод, війна Путіна більше не варта того військового успіху, якого Росія могла б досягти". (Роб Джонсон, 2022).

Озираючись назад, Берковіц (2023) звертається до аналізу зміненої, НОВОЇ природи війни в Україні у 2023 році

"Хоча багато загальних уроків спостерігалися раніше і мають бути засвоєні, багато уроків, пов'язаних з космосом, є новими..."

природа війни є тривалою, характер війни постійно змінюється з впровадженням нових операцій, концепцій і технологій..." (Berkowitz 2023).

За словами Лоуренса Фрідмана (2023), війна в Україні показала, що "стратегії Росії та України все більше розходяться". Вказуючи на особливі відмінності у використанні двох протилежних підходів до поточної війни:

"класична війна" (з боку України);

"тотальна війна" (з боку Росії).

Професор Фрідман доходить висновку, що обидві сторони ведуть дві різні війни. Таким чином, з огляду на стратегічну різноманітність нинішньої війни, що ведеться на території України, різко зросла увага до управління Альянсом, а співпраця з Україною оцінюється по-різному. Наразі у світовій дослідницькій літературі можна знайти досить докладні описи інвестицій в оборонну промисловість України. Ми спробуємо проілюструвати цей факт

Два підходи до війни

За словами Лоуренса Фрідмана (2023), війна в Україні показала, що "стратегії Росії та України все більше розходяться". Вказуючи на особливі відмінності у використанні двох протилежних підходів до поточної війни:

а) "класична війна" (з боку України);

б) "тотальна війна" (з боку Росії).

Управління та співробітництва Альянсу з Україною в оборонній сфері на прикладі наведених нижче тематичних досліджень, датованих 2024 роком. Ми робимо це навмисно, щоб продемонструвати, що НАТО і члени Альянсу надали безпрецедентний рівень загальної підтримки Україні.

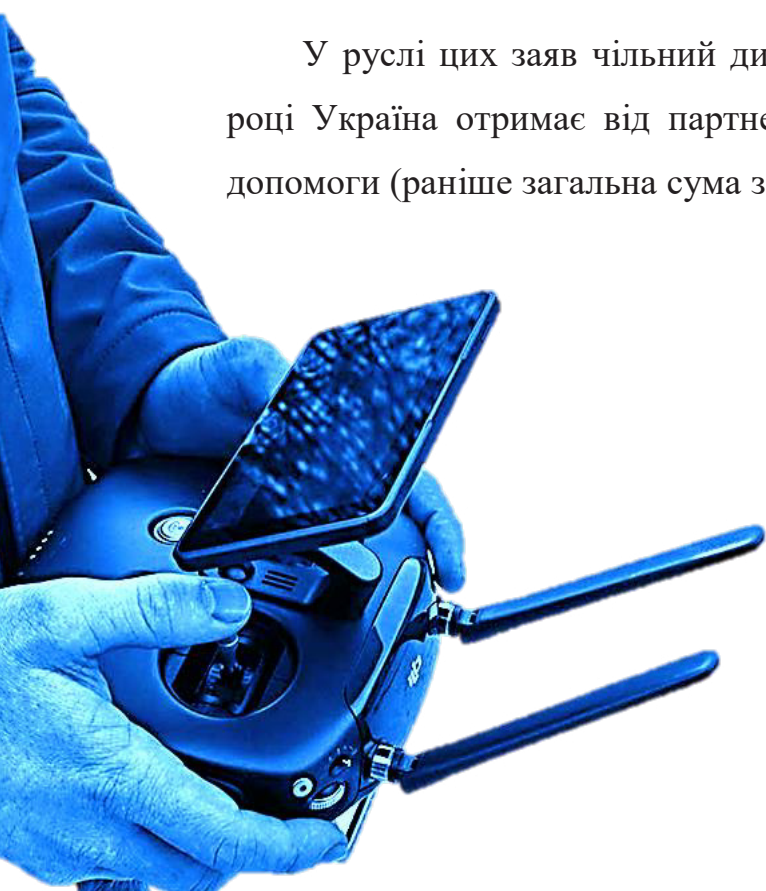
Тематичне дослідження №1

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг 1 лютого 2024 року під час зустрічей з республіканцями у Вашингтоні назвав суму фінансової допомоги українській оборонній промисловості. За словами Столтенберга:

"З початку війни Сполучені Штати надали близько 75 мільярдів доларів. Інші союзники і партнери надали понад 100 мільярдів доларів, а якщо вимірювати у відсотках від ВВП, то більшість союзників надають більше допомоги, ніж Сполучені Штати". (Столтенберг 2024).

У руслі цих заяв чільний дипломат ЄС Ж.Боррель зазначає, що у 2024 році Україна отримає від партнерів щонайменше 21 млрд євро військової допомоги (раніше загальна сума за два роки дорівнювала 28 млрд євро).

Тематичне дослідження №2

Водночас союзники по НАТО, США та партнери з ЄС оснащують та тренують українську армію. Відомо, що 40 000 українських військових проходять підготовку в європейських країнах у відрядженнях, повідомив 31 січня 2024 року глава європейської дипломатії Жозеп Боррель, верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки. На його думку, до кінця літа 2024 року загальна кількість підготовлених українських військовослужбовців становитиме 60 000. Також зазначається, що наприкінці листопада 2023 року Рада ЄС ухвалила рішення про додаткове фінансування у розмірі 194 млн євро на підготовку українських військовослужбовців у рамках Місії Європейського Союзу з надання військової допомоги Україні (EUMAM to Ukraine). Ця допомога буде надана через Європейський фонд миру (ЄФМ) у вигляді летального та нелетального обладнання

Тематичне дослідження № 3

Ми взяли за основу використання наступних трьох критеріїв для опису управління та співпраці Альянсу з Україною до і після літа 2023 року: а) фінансові інвестиції в українську оборонну промисловість; б) підготовка українських військовослужбовців (солдатів); в) військова допомога Україні летальним і нелетальним обладнанням.

Німеччина надала черговий пакет військової допомоги Україні 31 січня 2024 року. Він включає понад 1000 одиниць 155-мм артилерійських боєприпасів, 24 бронетранспортери (стільки ж було передано раніше); 4 багатоцільові гусеничні машини Bandvagn 206 (BV206) (69 раніше були передані ЗСУ); мостовий укладальник VIBER із запасними частинами (14 одиниць вже використовуються); 3 танки розмінування WISENT (загалом 19 танків) та 14 спеціальних пристроїв для розмінування танків (11 були передані раніше); ракети IRIS-T для України та ін. (Джерело: Espresso Global 2024).

З наведених вище прикладів можна зробити висновок, що міжнародна співпраця України з країнами-членами Альянсу у сфері оборони є життєво важливою не лише для України. Для європейських країн, країн-партнерів НАТО та США також є надзвичайно важливим збереження стабільного міжнародного порядку, глобальної безпеки. Цю функцію, на нашу думку, виконує Україна, використовуючи механізм управління та співробітництва

Альянсу для подолання нових загроз і викликів у світі. Крім того, чим швидше Україна та її союзники запропонують ефективну стратегію припинення когнітивної війни в Україні в будь-якій прийнятній формі, тим більше шансів зберегти глобальний військовий потенціал та оборонну економіку країн світу.

Трансформації відбулися у :

Тема 4. Специфіка російсько-української когнітивної війни: логістичне змагання

Хоча про загальні стратегічні уроки російсько-української війни (конфлікту) написано багато, про специфіку другої фази когнітивної війни, тобто у 2023 році, з точки зору поєднання психологічних та військових факторів, досі мало що відомо. Більше того, саме їх поєднання зумовило вибір зміни оборонної стратегії України навесні-влітку 2023 року, що за умови повного успіху може вплинути на перебіг та результат війни.

Акцент на координації засобів логістики обох сторін, як на серйозній проблемі на театрі бойових дій Росії та України, дозволив Єнсу Столтенбергу, генеральному секретарю Організації Північноатлантичного договору (НАТО), розкрити природу ведення війни, і прийти до висновку, що війна (когнітивна - наше уточнення...) перетворилася на "логістичну конкуренцію" залізничних мереж, автомагістралей для проведення логістичних операцій. Але при цьому жодна зі сторін не має переваги в повітрі (Столтенберг 2024).

Аналізуючи рівень військової ідентичності солдатів ЗСУ, Е. Столтенберг підкреслює, що завдяки обізнаності українських бійців з навколишнім середовищем і гнучкому маневруванню вони мають певні переваги перед росіянами в плані ефективності маневрів. Цей факт дозволяє їм швидко, безпечно і з мінімальними ВТРАТАМИ доставляти боєприпаси до розподільчих центрів, розташованих за межами країни, поблизу кордону.

З іншої точки зору, військові аналітики Сет Г. Джонс, Райлі Маккейб та Александр Палмер (2023) розглядають ситуацію з еволюцією української оборони, використовуючи зовсім інший критерій. Вони вважають, що українські операції піднімають вічні питання війни: що легше для військових - захопити територію чи захистити її? Для системного аналізу військово-психолого-політико-економічної парадигми та пошуку об'єктивної відповіді на вищезазначене проблемне питання вищезгадані автори реалізують загальну методологію дослідження, яка ґрунтується на поділі на три блоки предметних питань:

а) Який стан наступального та оборонного балансу у війні в Україні?

б) які фактори вплинули на наступальні операції українських військ?

в) які політичні наслідки оборонного балансу у війні для США та інших західних країн?

Згідно з наведеними вище висновками військових експертів-аналітиків, вони роблять такі висновки

"Війна в Україні стала випробуванням політичної волі та промислового потенціалу між двома конкуруючими блоками, країнами-союзниками, які допомагають Україні" (Jones, McCabe, Palmer, 2022, 1-4).

Вони не погоджуються з висновками деяких політиків про те, що погана українська стратегія сприяла повільному темпу операцій влітку 2023 року, оскільки вони зосередилися на проведенні операцій на кількох фронтах, а не на одному в Запорізькій області" (Jones, McCabe, Palmer, 2022, 2).

На нашу думку, судження Джонса, Маккейба, Палмера можуть претендувати на вичерпний пояснювальний потенціал щодо того, за яких умов **ОБОРОНА МАЄ ПЕРЕВАГУ**, і, особливо, в українському контексті. Їхня аргументація щодо звернення до феномену "балансу нападу і оборони", введеного в науковий обіг Міршаймером (Mearsheimer, 2001), та його ролі в утриманні власної території, видається цілком адекватною у визначенні причин трансформації стратегії української когнітивної війни. Переконливо обґрунтовано, що сума факторів, а саме: географія (ландшафт поля бою), застосування збройних сил, стратегія і технології можуть суттєво впливати

на розуміння: напад чи оборона має переваги в певний період активних бойових дій?

У світлі цієї дилеми експерти-аналітики Джонс, Маккейб, Палмер (Jones, McCabe, Palmer (2023,2) пояснюють психологічну сутність нападу і оборони як виклики і як стратегії еволюції сучасної гібридної когнітивно-інформаційно-керованої війни. Розглянемо наступні пояснювальні аргументи:

"Коли напад має перевагу, державі, що атакує, як правило, легше знищити армію супротивника і захопити територію, ніж захищати власну територію. Коли оборона має перевагу, зазвичай легше утримувати територію, ніж наступати і захоплювати її" (Джервіс, 1978).

(Джервіс, 1978).

З точки зору психологічної науки та сучасних реалій сьогоденної російсько-української війни, Карл фон Клаузевіц у військовому трактаті "Про війну" блискуче аргументував, чому оборона є сильнішим способом боротьби, ніж напад. Прочитуємо його висновок:

"...оборона є сильнішою формою боротьби, ніж напад, і перевага в обороні (якщо її правильно розуміти) дуже велика, набагато більша, ніж здається на перший погляд" (фон Клаузевіц 1976,84).

Повертаючись до воєнної ситуації літа 2023 року, цікаво запитати, наскільки військова праця К. Клаузевіца "Про війну" є актуальною для умов когнітивної війни в Україні через 200 років? Якщо спроектувати висновок К. фон Клаузевіца на психологічні особливості ведення когнітивної війни в

Україні, де домінує оборона, то стає зрозумілим, чому стався "...перехоплення ініціативи в Україні", як стверджують Джонс та його колеги (Jones et al. 2023). І не дивно, чому найбільш замінована країна світу, Україна, і навпаки - великі російські укріплення противника (мінні поля, мережа траншей, артилерійська підтримка, ударні вертольоти, літаки) не змогли подолати українські укріплення, позиції підрозділів, артилерію, ракетні платформи тощо з метою захоплення української території. Тому психологічною відповіддю, на думку військового аналітика Майкла Кофмана, який пояснює відповідь на питання, є людська мотивація Збройних Сил України та військова ідентичність, що трансформувалася (Kofman 2024).

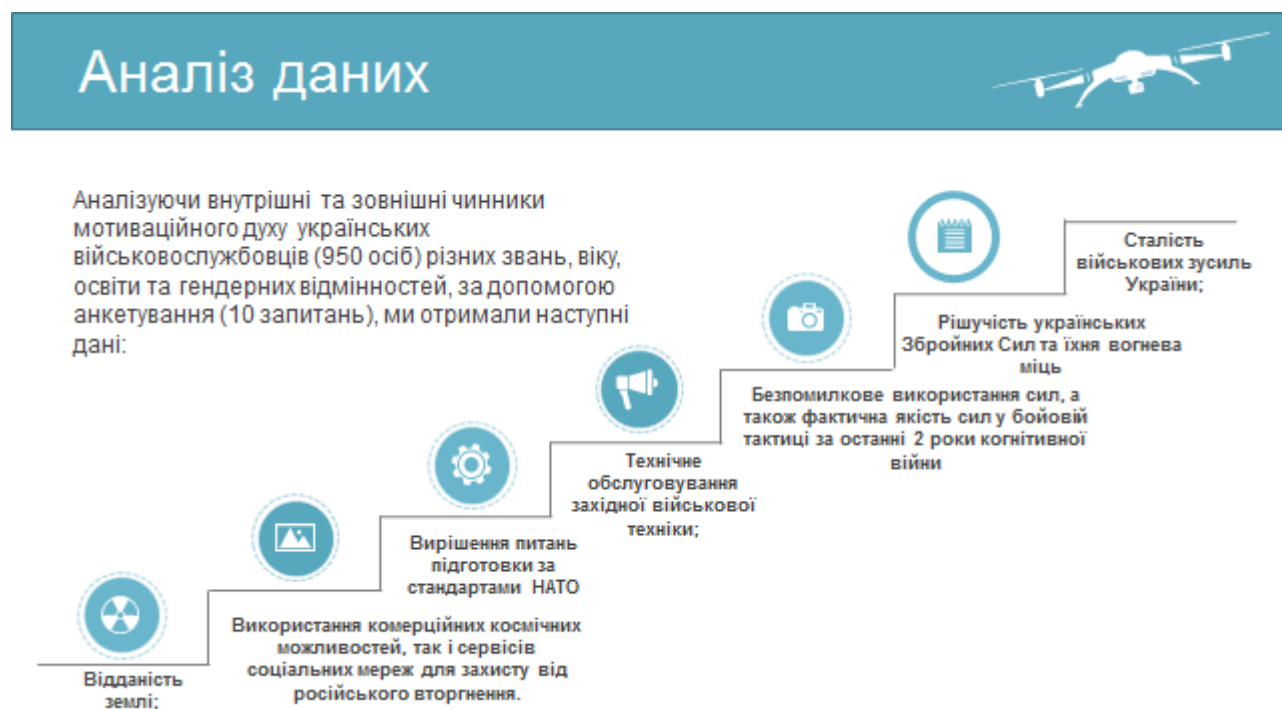
Звернемося до детального розгляду внутрішніх і зовнішніх мотиваторів українських військовослужбовців, наведеного М. Кофманом, дослідником програми "Росія та Євразія" Фонду Карнегі за міжнародний мир (Russia and Eurasia Program , Carnegie Endowment for International Peace). М. Кофман говорить емоційно: "Ви будете здивовані тим, на що вже здатні українці". Основний сенс висловлювання Кофмана про мотивацію українських військових, з нашої точки зору, полягає у визначенні ролі: консолідації військових та їхнього національного духу, за словами фон Клаузевіца, для захисту своєї Батьківщини під час російських ракетних атак завдяки широкій військовій підтримці Заходу:

"Спробуйте перевірити насиченість протиповітряної оборони, яку Захід надав Україні" (Оцінка ситуації для України і Росії наприкінці другого року

війни і прогноз на 2024 рік, Вашингтонський центр стратегічних і міжнародних досліджень 2024,8).

Аналізуючи внутрішні та зовнішні чинники мотиваційного духу українських військовослужбовців (950 осіб) різних звань, віку, освіти та гендерних відмінностей, за допомогою анкетування (10 запитань), ми отримали наступні дані:

На відміну від вищезгаданих військових експертів, доктор Х'ю Сміт (2023,4-8), колишній викладач Австралійської академії збройних сил, зосередився на аналізі стратегічної думки, війни та етики військових дій, і сконцентрував свій аналіз на ідеях Клаузевіца для війни, зокрема в Україні.

Його міркування базуються, зокрема, на двох стратегічних принципах пруського генерала:

Оборона - найсильніша форма війни;

Зусилля мають бути зосереджені на центрі тяжіння противника, і стверджується, що "...обидва принципи особливо актуальні для війни в Україні" (Smith 2023, 4).

Відповідно до завдань нашого дослідження, вважаємо за необхідне підкреслити новизну та глибину інтерпретації доктором Смітом положень праці Клаузевіца "Про війну" з точки зору соціології та політології в українських реаліях. І саме цей факт, на нашу думку, є ключовим у поясненні тези про те, що оборона є *найсильнішою формою війни в Україні*, оскільки війна, в інтерпретації Клаузевіца, є продовженням політики, а фактично - суспільства (von Clausewitz 1976,2). Сміт підсумовує:

"Легше утримати позицію, ніж завоювати її" (Smith 2023,5).

Сміт також підкреслює українські військові досягнення як фактори, доступні для української оборони влітку 2023 року: укріплення, коротші шляхи постачання та національний дух. Схожу думку висловлював і Клаузевіц, коли підкреслював, що держава, яка обороняється, цілком може організувати себе більш ефективно завдяки коротшим шляхам постачання, використанню сил ополчення і високому моральному духу (von Clausewitz, 1976,8). Для Клаузевіца вирішальним результатом війни є дослідження динаміки зв'язків між нападом і обороною у війні: кількість військ, їх моральний дух і підготовка; розгортання військ; досягнення стратегічної несподіванки; міцність укріплень; ефективність постачання і логістики;

підтримка населення і реакція союзників. Таким чином, доктор Сміт компетентно обґрунтував деякі узагальнення Клаузевіца, описуючи необхідні умови для успіху українських оборонних стратегій. Він також визначив можливості їх реалізації у військовому українському контексті, з точки зору соціологічної та політичної сфер, повністю підтримуючи "Сяючий меч помсти" Карла фон Клаузевіца. Тому зі слів Сміта очевидно, що він поділяє класичні положення концепції та рекомендації Клаузевіца про те, що для успішного захисту України необхідно мудро та енергійно використовувати сили і засоби ведення війни.

4.1. Оборонна стратегія України змінюється у 2023 році: "Центр тяжіння"

Друга концепція фон Клаузевіца, яка інтерпретується різними експертами щодо змін оборонної стратегії України у 2023 році, стосується феномену "центру тяжіння". Словосполучення "центр ваги", в термінах Клаузевіца, означає столицю супротивника, ключ до успіху, захоплення якого є початком капітуляції ворога. І знову ж таки, ми візьмемо на себе сміливість стверджувати в нашій роботі, що, ймовірно, на момент написання його трактату, психології як науки ще не існувало. Але ми впевнені, що фон Клаузевіц мав на увазі суто психологічні категорії, коли робив стратегічні висновки про війну з її непередбачуваним перебігом і неточними даними розвідки:

"Центр тяжіння в стратегії - це не точка сили чи слабкості ворога, а точка його єдності та згуртованості, і це найефективніша ціль для удару" (фон Клаузевіц, 1976).

Отже, визначення центру тяжіння в російсько-українській гібридно-когнітивно-інформаційній - безпілотній війні є важливою особливістю сучасної війни в Україні у 2023-2024 роках. Вона виявляє гнучкість нового оборонно-стратегічного мислення українських військових, як стверджує Леонард (2024). Збройні сили України продовжують боротися з ворогом, все ще не здавшись в умовах гострої нестачі достатньої кількості боєприпасів і

танків, бойової техніки, артилерійських снарядів, ракет "ІРІС-Т", "ПАТРІОТІВ" і т.д. Можливо, для того, щоб краще розібратися в цьому питанні, було б доцільно розглянути ЧОТИРИ ВАРІАНТИ, в яких, ймовірно, може бути розміщений центр тяжіння, на думку фон Клаузевіца, а саме::

Територія;

Капітал;

Альянси;

Армія.

Одна з речей, яка є суто проблематичною

з

вищезазначеним, полягає в тому, що війни починаються заради завоювання чужих територій, але це твердження відсутнє в концепціях когнітивної війни в Україні, в 21 столітті. В сучасних умовах на території важливі *ресурси і люди*. І це ще одна особливість когнітивної війни. Поставки сучасної військової техніки в Україну з боку США, НАТО та інших країн на початку 2023 року дозволили воїнам Збройних Сил України стримувати ворога завдяки оборонній стратегії. Але згадаймо пророчі для України слова Клаузевіца: окупація ворогом може бути лише тимчасовою, так що

територія "просто віддається йому в тимчасове користування" (*Clausewitz 1976*). І на підтвердження цих думок Мірча Джоан, заступник генерального секретаря НАТО, заявила: "Українцям ... вдалося повернути 50% території, спочатку окупованої росіянами. Це не дрібниця" (Joane 2024).

4.2. Війна в Україні як цікавий тестовий кейс

Другий варіант "центру тяжіння" російських збройних сил - Київ, столиця, як центр політичної активності та управління нації, що уособлює її волю до опору. Бліцкриг - взяти Київ за 3 дні у російської армії, чисельність якої в 3 рази перевищувала чисельність українських бійців, провалився. Наступним "центром тяжіння", за Клаузевіцем, є українська оперативна широкомасштабна війна, а також основні союзники/несоюзники України, які розглядаються як об'єкт *нападу з боку ворога*. Однак у когнітивній війні 2022-2023 років союзники та партнери України не братимуть безпосередньої участі у бойових діях. Як відомо, США, НАТО, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина та інші країни напередодні контрнаступу 2023 року більш інтенсивно постачають сучасну військову техніку, забезпечують військову підготовку та обслуговування українських військовослужбовців тощо, оскільки єдність союзників залежить від їхніх спільних політичних інтересів та злагожденості в діях. "Війна в Україні може стати цікавим тестовим кейсом", - стверджує д-р Сміт [Smith 2023,8).

З огляду на наведені вище аргументи, актуально підтвердити, що через 200 років висновки фон Клаузевіца є дуже актуальними, військово-ефективними в російсько-українській когнітивній війні. І є багато причин, чому це важливо для розуміння унікального досвіду закономірностей війни та її розвитку в українському контексті.

Останнім центром тяжіння в Україні залишаються збройні сили противника. У психологічному контексті втрата російською армією особового складу, бойової техніки, неможливість захоплення додаткових українських територій на початку 2023 року породжує песимізм, підриває волю до опору, і навпаки, залучення резервних, іррегулярних сил створює умови для успішного захисту українськими військовими рідної землі.

Отже, підсумовуючи, ми дослідили концептуалізацію, специфіку російсько-української когнітивної війни в умовах швидкоплинних геополітичних, військових, психологічних та організаційних трансформацій в історичний період 2022-2023 рр. Ми розглянули суперечливі концептуальні та емпіричні внески провідних військових експертів щодо того, як змінилася когнітивна війна з 2022-2023 років.

4.3. Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року

Військово-психологічна природа понять, що стосуються російсько-української війни, а саме: "конфлікт" (Smith,2023), "дисфункціональна війна, інформаційна" (Johnson,2022), "глобальна війна" (Dempsey,2023), "затяжна війна на виснаження" (Meister et al.,2023), "російсько-український конфлікт" (Robinson, 2022), "російсько-українська війна" (Залужний, 2024), "когнітивна війна" (Максименко, Деркач, 2023) видаються західним військовим експертам різними за змістом поняттями.

Технології в когнітивній війні до і після контратаки влітку 2023 року

- 01 Безпілотники**

Технологічний прогрес визначав і формував когнітивну війну в Україні до і після контрнаступу влітку 2023 року. Він нагально вимагав розвитку оборонних інновацій у сфері сучасного озброєння та техніки. Серед таких інноваційних, передових і надзвичайно ефективних технологій, характерних для українського досвіду ведення сучасної війни, вважаються безпілотники.
- 02 Сучасне озброєння**

До і після літнього контрнаступу 2023 року для Збройних сил України було надзвичайно важливим використання безпілотних систем озброєння, таких як дрони. За словами генерала Залужного (2024), безпілотники різних конструкцій вважаються головною рушійною силою нинішньої війни. Крім того, інші види сучасного озброєння, що постачаються в Україну з самого початку агресії з боку НАТО, США та ЄС, а саме: запаси ракет, перехоплювачів ППО та боеприпасів для артилерії допомогли уникнути позиційної війни, в якій Україна не має переваги.

Певна динаміка розвитку та розгортання бойових дій ЗСУ, стан наступального та оборонного балансу, військові, соціально-психологічні та політичні чинники підтримки України країнами-партнерами - все орієнтувало влітку 2023 року на наступальні операції, темп бойових дій - на контрнаступ українських воїнів, а також на зміну стратегічного мислення.

Глибокий психологічний висновок цього періоду, на думку українських аналітиків, такий: ми, українці, навчилися жити і працювати в умовах війни; рівень медіаграмотності українців від початку війни суттєво зріс. Українці певною мірою навчилися розрізняти, що є фейком, а що фактом у когнітивній війні (*Максименко та Деркач, 2023*).

Ми не втратили значних територій, натомість завдали нищівних ударів по ворогу (живій силі, флоту в Чорному морі та техніці). Не маючи власного флоту, Збройні сили України, використовуючи морські безпілотники, знищували російські військові кораблі та заганяли їх у порти. І цей факт є психологічним і моральним фактором - свідченням незламної волі і духу українського народу. Крім того, на нашу думку, це свідчення **НОВОГО** сформованого рівня **НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**, що базується на **НОВИХ КОГНІТИВНИХ ТИПАХ ЗНАНЬ**, які є реальною, сучасною, а не минулою дійсністю.

Військова ідентичність солдатів Збройних сил України на початку (січень-травень 2023 року), за визначенням доктора Джека Уотлінга, старшого дослідника наземної війни Королівського інституту об'єднаних служб, була прогресивною, але

"Незалежно від прогресу, досягнутого під час контрнаступу України, для звільнення української території будуть необхідні подальші наступальні дії" (Watling and Reynolds 2023)

Технологічний прогрес визначав і формував когнітивну війну в Україні до і після контрнаступу влітку 2023 року. Він нагально вимагав розвитку оборонних інновацій у сфері сучасного озброєння та техніки. Серед таких інноваційних, передових і надзвичайно ефективних технологій, характерних для українського досвіду ведення сучасної війни, вважаються безпілотники (*Brand Ukraine, 31 січня 2023 року*).

До і після літнього контрнаступу 2023 року для Збройних сил України було надзвичайно важливим використання безпілотних систем озброєння, таких як дрони. За словами генерала Залужного (2024), безпілотники різних конструкцій вважаються головною русійною силою нинішньої війни. Крім того, інші види сучасного озброєння, що постачаються в Україну з самого початку агресії з боку НАТО, США та ЄС, а саме: запаси ракет, перехоплювачів ППО та боєприпасів для артилерії допомогли уникнути позиційної війни, в якій Україна не має переваги.

В рамках українського досвіду когнітивної війни стало очевидним, що українські безпілотні апарати, будучи інноваційною технологією, є високоефективними під час ведення бойових дій на суші, морі та в повітрі, оскільки вони надають розвіддані в режимі реального часу. Їх новизна та оригінальність, особливо військово-морських безпілотників, блискуче довели свою ефективність. Тому такі засоби дозволяють українським військовим відстежувати ситуацію на полі бою в режимі реального часу, підсумовує

Залужний ("2024"), вдень і вночі, за будь-яких погодних умов. Це дає змогу завдавати високоточних ударів по ворожих об'єктах на передових позиціях і в глибині.

За прогнозами Залужного, в майбутньому нові операції можуть включати створення цифрового поля, контроль радіоелектронної обстановки або комбіновану операцію з використанням ударних дронів і кібер-активів. Дистанційне керування цими засобами означає меншу кількість солдатів, які перебувають під загрозою, а отже, зменшує рівень людських втрат. Яскравою перевагою таких оборонних технологій є можливість нанесення раптових масованих ударів по об'єктах критичної інфраструктури та вузлах зв'язку без розгортання дорогих ракет або пілотованих літаків. (*Залужний 2024*).

Таким чином, оборонні системи України у 2022-2023 роках довели свою високу ефективність завдяки використанню новітніх озброєнь та трансформації української армії відповідно до стандартів НАТО. Сьогодні загальновідомо, що ефективні та кваліфіковані оборонні стратегії, застосовані, особливо при захисті та закритті неба Києва від російської авіації та ракет 24 лютого 2022 року та інших регіонів країни, довели свою високу ефективність. З початком російської незаконної агресії Київ покладався на зенітно-ракетні комплекси середньої дальності С-300 та Бук М1 радянських часів, що створило проблему, оскільки ракети для їх заміни здебільшого виробляються в Росії (*Степаненко та ін. 2024*). Оскільки члени Альянсу і партнери постійно надсилають одні з найкращих систем протиповітряної оборони (наприклад, PATRIOT), українські війська

протиповітряної оборони продемонстрували свою компетентність в інтеграції сучасних систем з радянськими. Зараз ця оборона посилена німецькими системами Gepard малої дальності та американськими системами Avenger Short-Range Air Defense для збивання безпілотників і крилатих ракет. На середній дальності Україна використовує американські ЗПК MIM-23 Hawks виробництва компанії Raytheon; NASAMS, розроблений компанією Raytheon і норвезькою Kongsberg; і німецький ЗПК IRIS-T SLM. Оборону на великій відстані забезпечують американський Patriot PAC-3 та Eurosam SAMP/T, що постачаються Францією та Італією". (Мелкозерова, 2023); (Ступак, 2024). Щоб проілюструвати довгостроковий шлях України до успіху в реорганізації та формуванні оборонно-промислової бази, як шлях, яким українська армія перейшла від спадщини минулого до військових інновацій сьогодні, ми розглянемо наступні питання, викладені в тематичному дослідженні № 4.

Тематичне дослідження №4

Нові дані та нещодавні досягнення української оборонно-промислової бази (ОПБ) свідчать про те, що вона серйозно розширюється і розробляє нові види озброєнь і боєприпасів на основі інноваційних підходів і технологічних інновацій, а саме:

"Артилерія та важкі боєприпаси. У 2022-2023 роках Україна відновила виробництво вітчизняних ракет реактивної системи залпового вогню "Вільха" (РСЗВ). Ракети "Вільха-М" мають більшу дальність стрільби (130 км) і важче корисне навантаження, ніж ракети РСЗВ "Вільха", якими стріляють американські реактивні системи залпового вогню M 142 HIMARS, що мають дальність стрільби 77 км. Враховуючи вищезазначений контекст, варто згадати, що українські виробники озброєнь створили нові серійні лінії з виробництва 82-мм і 120-мм мінометів радянських часів, 122-мм артилерійських снарядів і 125-мм танкових боєприпасів для танків Т-64, Т-72 і Т-80 за межами України разом із союзниками по НАТО у 2022-2023 роках.

Безпілотники. Безпілотники змінюють ситуацію на українському полі бою у 2023 році. У 2022 році лише 35 українських компаній виробляли безпілотники. Станом на жовтень 2023 року в Україні налічувалося понад 200 компаній (більшість з яких є приватними), що виробляють різні

безпілотники для українських військових. На сьогодні Україна може законтрактувати 67 зразків безпілотників, які пройшли процедуру допуску. У 2022 році їх було лише 7. Приплив грошей у галузь дозволив збільшити виробництво дронів у 100 разів порівняно з початком великого вторгнення Росії. В рамках "Дронової армії" держава підготувала 20 000 операторів БПЛА та залучила 33 школи-партнери. (*Brand Ukraine, 31 січня 2023 року*).

На фронті працює 67 безпілотних військових рот, які воюють лише безпілотниками. Бойовий досвід України з 2022-2023 років дозволив знайти нові оборонні інновації в морській війні. Журналісти CNN розповіли про українську "ГРУПУ-13" та зустріч з одним із розвідників цієї групи. У Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України є секретний підрозділ під назвою "ГРУПА-13" - оператори морських безпілотників. Їх ще називають "мисливцями за кораблями", оскільки на їхньому рахунку більше десятка бойових кораблів противника, серед яких: крейсер "Москва", фрегат "Адмірал Макаров", сторожовий корабель "С.Котов", ракетний корабель "Івановець". Їх перевага в сучасній війні полягає в тому, що жоден військовий корабель не може бути настільки маневреним, як морські безпілотники (*Ступак 2024*).

Український пілот розповів, як нещодавно безпілотники на водних мотоциклах потопили російський військовий корабель. Він підкреслив, що

вплив безпілотників вражає, але це тонка робота, "робота ювеліра". Один з пілотів безпілотників розповів, що в атаці було задіяно десять безпілотників "MAGURA". Дрони "MAGURA" мають довжину всього кілька метрів і працюють на водних мотоциклах, а їхній радіус дії становить близько 8000 кілометрів (майже 500 миль), повідомляють Ataman, Pleitgen, Tarasova-Markina (2024).

Ще одна унікальна українська інновація - безпілотник-ракетоносіє "Дзвін-90" був спроектований і розроблений у 2023 р. Безпілотник може бути як пілотованим, так і безпілотним, використовувати різні види озброєння, а саме: самонавідні ракети, які наводяться за допомогою лазера, а також може використовуватися для доставки боєприпасів і зброї на фронт. 5-кілограмовий блок УБ-16-57 з десятком осколково-фугасних ракет С-5, які долають відстань до 2,5 км.

Ще одну оборонну інновацію українців "плащ-невидимку" та бойового робота презентував український кластер оборонних технологій Brave1 4 жовтня 2023 року, про що повідомив міністр цифрової трансформації України:

"У рамках проекту Brave1 українці створили плащ-невидимку для захисту від російських тепловізорів і безпілотників з тепловізійними камерами" (Федоров 2023).

Плащ-невидимка важить близько 2,5 кг, він добре захищений від дощу та мокрого снігу, не горить і захищає солдатів від високих температур. Його вартість становить близько 400 євро, тоді як аналогічний продукт НАТО коштує понад 2 000 євро. За прогнозами українських урядовців, до 2024 року українська безпілотна індустрія випустить один мільйон БПЛА (або близько 83,5 тисяч БПЛА на місяць).

в) Україна також розвиває власні ударні можливості на великій відстані. Українські чиновники оголосили, що в січні 2023 року Україна випробувала ударний безпілотник-камікадзе з дальністю польоту 1 000 км. Українська оборонно-промислова політика орієнтована на модернізацію крилатих ракет "Нептун", щоб збільшити їхню дальність з 300 км. Українські волонтери також розробляють недорогу крилату ракету класу "земля-земля" "Трембіта" з дальністю польоту 140 км для масового виробництва, щоб подолати російську протиповітряну оборону. (Степаненко та ін., 2024).

г) Протиповітряна оборона. Українська оборонна промисловість розпочинає виробництво власних зенітних ракетних комплексів. У липні 2023 року українські військові повідомили, що Україна розробляє два нових зенітних ракетних комплекси (один, можливо, заснований на конструкції ракет "Нептун") і вже провела випробувальні польоти ракет. (Степаненко та ін. 2024).

д) Радіоелектронна боротьба. Захист від російських безпілотників спрямований на виробництво спеціалізованих систем радіоелектронної боротьби (РЕБ). В електронній війні проти російських окупантів також широко використовуються алгоритми штучного інтелекту.

Міністерство оборони України затвердило безпілотник "SAKER SCOUT" для використання українськими військовими. Програмне забезпечення SAKER базується на алгоритмах штучного інтелекту і допоможе українським захисникам в радіоелектронній боротьбі. Зокрема, система за допомогою вдосконаленої оптики самостійно розпізнає і фіксує координати ворожої техніки (навіть замаскованої), і негайно передає інформацію на командний пункт для прийняття рішення. Це виключає ризики "ЛЮДСЬКОЇ ПОМИЛКИ", оскільки око оператора не завжди здатне вловити всі нюанси. Комплекс БПЛА SAKER SCOUT включає в себе флагманський розвідувальний безпілотник і кілька БПЛА-камікадзе, які коригуються флагманським безпілотником. Дальність польоту безпілотника SAKER SCOUT - до 10 км. (Назаренко 2023).

4.6. Оборонно-промислова політика України

Насамкінець, наш внесок запропонував рамки, які сприятимуть узгодженості в напрямку майбутніх досліджень питання щодо прогнозів російсько-української війни: можливих сценаріїв завершення війни. Ми зупинимося на різних прогнозах іноземних та вітчизняних військових експертів, а саме: Богуш, 2023; Кравцев, 2024; Мейстер, 2023; Осмолівська та ін., 2023; Сергацкова, 2023; Ши, 2023, а також на прогнозах штучного інтелекту, запропонованих у 2024 році (Назаренко, 2023).

Насамкінець, зупинимося на різних прогнозах іноземних та вітчизняних військових експертів, а також на прогнозах штучного інтелекту, запропонованих у 2024 році.

Прогноз 1
Війна триватиме.

Пророцтво 2
Патова ситуація триватиме.

Пророцтво 3
Буде ще більше зброї, що розчарує.

Прогноз 4
США та Європа продовжать підтримувати Україну.

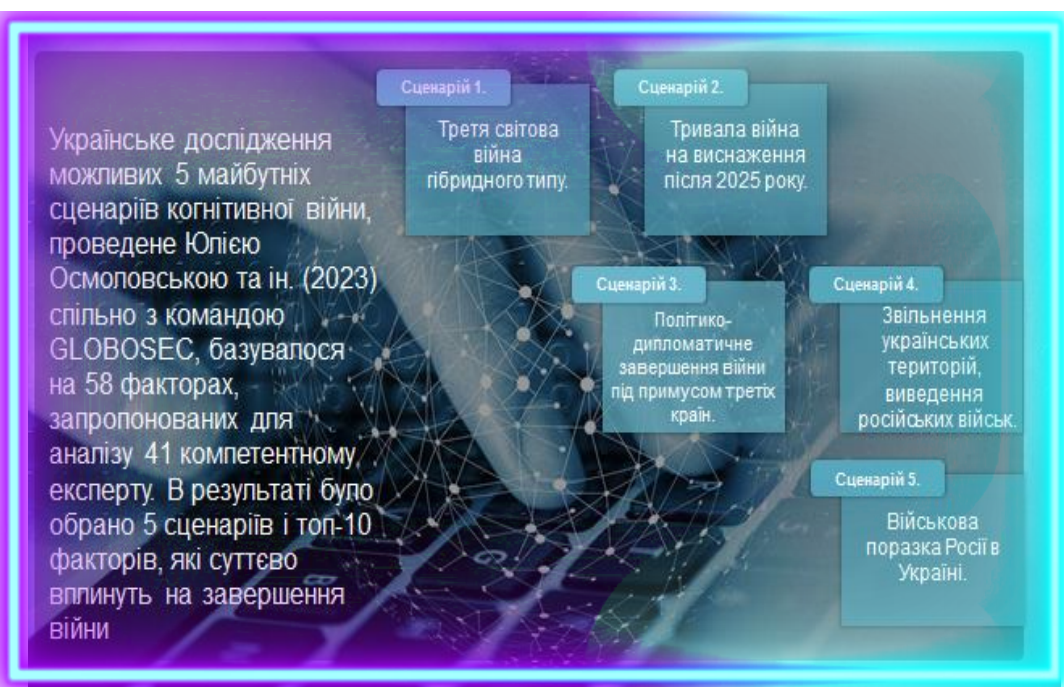
Передбачення 5
Увага світу переключиться на інший конфлікт.

Українське дослідження можливих 5 майбутніх сценаріїв когнітивної

війни, проведене Юлією Осмолівською та ін. (2023) спільно з командою

GLOBOSEC, базувалося на 58 факторах, запропонованих для аналізу 41 компетентному експерту. В результаті було обрано 5 сценаріїв і топ-10 факторів, які суттєво вплинуть на завершення війни

було обрано 5 сценаріїв і топ-10

факторів, які суттєво вплинуть на завершення війни. Серед них:

Сценарій 1. Третя світова війна гібридного типу.

Сценарій 2. Тривала війна на виснаження після 2025 року.

Сценарій 3. Політико-дипломатичне завершення війни під примусом третіх країн.

Сценарій 4. Звільнення українських територій, виведення російських військ.

Сценарій 5. Військова поразка Росії в Україні.

Якщо спробувати порівняти вищезгадані сценарії завершення війни в Україні, то варто визнати, що вони мають щонайменше два спільні фактори:

1. війна в Україні триватиме;

2. Очевидно, що буде потрібна політична та дипломатична участь третіх країн, які будуть залучені для посередництва та припинення когнітивної війни.

Розмірковуючи над цими спільними прогнозами, варто припустити, що навіть міжкультурні парадигматичні зрушення виокремлюють мирні шляхи завершення війни.

Висновки

Напрямки подальших досліджень

Результати інтегрованого трансдисциплінарного підходу, застосованого до дослідження трансформацій українських оборонних стратегій, дозволили нам розкрити специфіку еволюції оборонних стратегій українських військових під час когнітивної війни у 2022 році, а згодом у 2023,2024 роках. Ми спробували зробити внесок в інноваційне розуміння унікального досвіду Збройних Сил України у веденні оборонної війни, а також того, чому і як трансформації в оборонних стратегіях мали перевагу під час контрнаступу у 2023 році з точки зору людської мотивації, зокрема, в українському контексті. Методологія, застосована в дослідженні, дозволила виокремити п'ять основних оборонних проблем, які розкривають причини ЗМІН в оборонних стратегіях вищезазначеного періоду часу. Для системного аналізу міждисциплінарних перспектив дослідження оборонних трансформацій ми використали військово-психологічно-політико-економічну парадигму, яка слугувала об'єктивною та підтверджуючою для трьох запропонованих гіпотез.

Разом з тим, зроблено висновок, що український оборонний дискурс зазначеного періоду по-різному окреслюється та інтерпретується у зарубіжній та вітчизняній військовій науці. Управління Альянсом та

співпраця з країнами-партнерами, технологічні інновації та ефективність, потенціал української оборонно-промислової політики у розробці та виробництві різних типів безпілотників, а також внутрішньополітичні оборонні зміни - всі ці трансформації виявилися оптимальними та ефективними для збереження наступального та оборонного балансу в когнітивній війні для Збройних Сил України у майбутньому 2024 році.

Основні причини зміни та пошуку нових форм

Військові експерти з усього світу виділили основні причини зміни та пошуку нових форм застосування Збройних сил України.

Оцінюючи динаміку розвитку та розгортання бойових дій Збройних Сил України, стан наступального та оборонного балансу, військові, психологічні та політико-економічні чинники підтримки партнерів влітку 2023 року, він надає докази на користь підтвердження висунутих нами гіпотез.

Можна припустити, що переваги та недоліки українських оборонних стратегій під час літнього контрнаступу 2023 року дозволили зрозуміти, як когнітивна війна по-різному концептуалізувалася, організовувалася та практикувалася під час ведення війни в обороні з Росією іноземними та вітчизняними військовими експертами та науковцями. В умовах стрімких геополітичних, технологічних, психологічних та організаційних оборонних трансформацій Збройні сили України навчилися читати минуле і планувати майбутнє, щоб зберегти життя українських солдатів і нації. Таким чином, український унікальний досвід війни в обороні, а також стратегії "баланс нападу та оборони", "центр тяжіння", безпілотники та HIMARS змінили характер, траєкторію когнітивної війни та відіграли значну роль у збереженні українських територій та зменшенні втрат влітку 2023 року. Також підкреслюється підвищена увага української оборонно-промислової політики до інноваційних оборонних технологій, напрацювань у розробці та виробництві унікальних вітчизняних морських, наземних та повітряних безпілотників, які суттєво вплинули на трансформацію стратегій та змінили ландшафт когнітивної війни у 2024 році.

Загалом, поточний огляд виявив широкий спектр результатів щодо того, як вести оборонну війну, а також чому і як оборона має перевагу в російсько-українській війні. Але прописні істини цієї війни не змінилися: Росія, як і раніше, відкрито має намір стерти з лиця землі Україну як концепцію, народ і державу.

Рекомендації

- впровадити отримані результати, що відображають численні зміни в оборонних стратегіях когнітивної війни, у військову підготовку;
- розширити результати процесу оборонного аналізу, виходячи за рамки опису, і визначити фактори, які опосередковують або пом'якшують успішні результати кейсів
- провести майбутні дослідження, спираючись на заклик президента США Байдена: "Україна врятує світ", оскільки постійні зміни і трансформації військових ідентичностей та когнітивних стратегій Збройних Сил України.

З цього огляду впливає кілька ключових рекомендацій: а) впровадити отримані результати, що відображають численні зміни в оборонних стратегіях когнітивної війни, у військову підготовку; б) розширити результати процесу оборонного аналізу, виходячи за рамки опису, і визначити фактори, які опосередковують або пом'якшують успішні результати кейсів; в) провести майбутні дослідження, спираючись на заклик президента США Байдена: "Україна врятує світ", оскільки постійні зміни і трансформації військових ідентичностей та когнітивних стратегій Збройних Сил України. Байдена: "Україна може врятувати світ", оскільки постійні зміни та трансформації у військовій ідентичності Збройних Сил України, а також оборонних стратегіях допомагають долати нові загрози та виклики когнітивної війни, протистояти змінам міжнародного порядку.

Література до розділу

Ataman, Joseph, Pleitgen, Frederick. Tarasova-Markina. 2024. How Ukrainian drones on jet skis sank a Russian warship. February 5, 2024.

Available at: <https://www.cnn.com>

Assessment of the situation for Ukraine and Russia at the end of the second year of the war and a forecast for 2024. Washington Center for Strategic and International Studies, December 27, 2023. p.8.

Barry, Ben. 2023. Russia's War in Ukraine: What Are the New Military Lessons? Strategic study 2022.

Barry, Ben, Berry, Douglas, Childs, Nick, Hackett, James. 2023 year. Russia's war against Ukraine: One year later. International Institute of Strategic Studies. June 27, 2023. Available at: <https://www.iiss.org>

Barry, Douglas, Johann, Michel. 2022. The war in Ukraine, where quantity is as important as quality. International Institute of Strategic Studies. April 22, 2022. Available at: <https://www.iiss.org>

Berkovits, M.J. 2023. Strategic lessons of the Russian-Ukrainian conflict, No. 549, March 6, National Institute of Public Policy. p.6

Borkhush, Denis. 2023. Five Security Scenarios of Russian War in Ukraine for 2024-2025: Implications and Policy Recommendations for Western Partners. Ukrainian truth, December 13, 2023. Available at the link: blogs.pravda.com.ua

Dempsey, Judy. 2023. Judy Dempsey's Strategic Europe. Judy asks: Is Russia's war against Ukraine a global war? Carnegie Europe. March 2, 2023. Available at: <https://carnegieeurope.eu>

- Fedorov, Mykhailo. Ukrainians invented an "invisibility cloak" to protect soldiers from enemy drones and thermal imaging cameras. October 4, 2023. Available at the link: <https://english.nv.ua>
- Friedman, Lawrence. 2023. Kyiv and Moscow are fighting two different wars. What the war in Ukraine has shown about modern conflict, Foreign Affairs, 17 February 2023.
- Germany handed Ukraine armored personnel carriers, artillery shells and IRIS-T missiles. 2024. Espresso Global, 2 February 2024. Available at: <https://global.espreso.tv>
- Hackett, James. 2023 year. Military Balance 2023. February 15, 2023. International Institute of Strategic Studies. Available at: [//www.iiss.org](http://www.iiss.org)
- Hackett, James. Online analysis. Chapter 1: Shadow of War. International Institute for Strategic Studies February 15, 2023. Available at: [//www.iiss.org](http://www.iiss.org)
- Jervis, R. 1978. Cooperation in the Security Dilemma. World politics 30. NO.2. January 1978, p. 187; 167-214.
- Joan, Mircha. 2024. However, sovereign Ukraine will become part of NATO. Ground News, 24 February 2024. Available at: <https://ground.news>
- Johnson, Rob. 2022. Dysfunctional War: The Russian Invasion of Ukraine, Parameters 52, No. 2:5-20, DOI:10.55540/0031-1723.3149
- Jones, Seth, Riley McCabe, Alexander Palmer. 2023. Seizing the Initiative in Ukraine: Waging War in a Defense-Dominated World. Center for Strategic and International Studies. October 12, 2023. with. 1-4.
- Coffman, Michael, Rob Lee, and Lara Massicot. 2024. Hold, Build and Strike: A Vision for Restoring Ukraine's Preeminence in 2024. January 26, 2024. Available at: <https://warontherocks.com>
- Kravtsev S. When will the war in Ukraine end: NATO made a disappointing forecast. Portal "Comments", 13.01.2024. Access mode: <https://society.comments.u.a>

- Leonard, Mark. Europe needs a new strategy for Ukraine. European Council on International Relations. January 8, 2024. Available at the link:<https://ecfr.eu>
- Lisky, Ihor. 2024. A strong economy is now far more important to victory than any other factor. Discussion panel "2024: Scenarios for the country". Special project of LB.ua and EFI Group "Nova Kraina". January 31, 2024. Available at <https://en.lb.ua>
- Maksymenko, Serhiy, Derkach, Lidiya. 2023". Understanding modern cognitive warfare in a global dimension, its genesis in the Ukrainian context: Overview and directions for further research. Cognitive warfare and operations of social influence". *Obrana a strategie* 22(1):126-148. doi:10.3849/1802-7199.23.2023/01/126-148.
- Mearsheimer, J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: WWNorton, 2001.
- Meister, Stefan, Rach, Andras, Heckenthaler, Judith. 2023. Preparation for a longer war. Is a ceasefire between Ukraine and Russia possible until 2024? Analysis of DGFR. German Council on International Relations. December, No. 6, 2023.
- Melkozerova, Veronika. 2023. Western air defense turns Kyiv into a safe point in war-torn Ukraine. *POLITICO*, November 20, 2023.
- Millen, Raymond. 2022. Stability Challenges and Opportunities in the Russo-Ukrainian War. European Security Research Center named after George Marshall. March 2022, No. 24, p. 1.
- Nazarenko, Viktor. 2023. The armed forces of Ukraine will use a drone with artificial intelligence at the front. *Brand Ukraine*. September 6, 2023. Available at the link: <https://war.ukraine.ua>
- Osmolovska, Yulia, Gavrillov, Volodymyr, Maksak, Hennadiy. 2023. Five Security Scenarios of Russian War in Ukraine for 2024-2025: Implications and Policy

- Recommendations for Western Partners. GLOBSEC program "Ukraine and Eastern Europe", November 2023.
- Peck, Michael. 2024. Predictions about the war in Ukraine are usually wrong. So here are mine for 2024. Center for European Policy and Analysis. January 24, 2024. Available at: <https://cepa.org>
- Robinson, S. 2022. The Russian-Ukrainian Conflict and the (UN) Changing Nature of War. *Journal of Military and Strategic Studies*, 2022, Vol.22, No.2, s.87. ISSN 1488-559X. Available at the link: <https://jmss.org/article/view/76588>.
- Santayana, George. 1905. "The Life of the Mind: Or the Phases of Human Progress." New York, Charles Scribner and Sons. P.284.
- Stepanenko K., Barros G., Kagan F. and others 2024. Ukraine's long-term path to success: Creating a self-sufficient defense and industrial base with the support of the US and the EU. Project "Critical Threats 2024" of the Institute of War Research and AEI. January 14, 2024.
- Stoltenberg, J. 2024. US Aid to Ukraine: NATO Secretary General Meets Republicans in Washington. February 2, 2024. Washington. Available at: <https://www.ukrinform.ua>
- Stupak, Ivan. 2024. Transformation of the Armed Forces: How the Ukrainian Army moved away from the legacy of the past. FREEDOM. January 2, 2024. Available at the link: <https://uatv.ua>
- Sufficient ammunition and tanks from the West are critical for Ukraine to regain lost ground. Central Information Agency, February 22, 2023. Available at the link: <https://www.cna.com.tw/news/aopl/202302200025.aspx>
- The High Price of Losing Ukraine: Part 2. Available at: [//www.understandingwar.org](http://www.understandingwar.org)
- Security cooperation between the United States and Ukraine. 2023. US Department of State. Bureau of Military and Political Affairs. December 27, 2023. Available at: <https://www.state.gov>

Ukrainian military innovations have proven their effectiveness - and they are changing modern warfare. Here's how. 2023 year. Brand Ukraine. January 31, 2023.

von Clausewitz, Karl. 1976. About the war, edited by and translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeto, NJ: Princeton University Press, 1976, p. 84.

Zaluzhnyi, Valery. 2024. On the modern design of military operations in the Russian-Ukrainian war: in the struggle for the initiative. February 1, 2024. Available at: <https://edition.cnn.com>

Наукове видання

Максименко Сергій Дмитрович

Деркач Лідія Миколаївна

**ГЕНЕЗА СУЧАСНОЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОГНІТИВНОЇ
(ГІБРИДНОЇ) ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ
ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ**

Наукове дослідження

Підписано до друку 29.03.2024. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,8. Наклад 100. Зам. № 78

Надруковано в “Видавництво Людмила”.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи серія ДК № 5303 від 02.03.2017.
“Видавництво Людмила”
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: + 38 050 469 7485, 068 340 8332
E-mail: lesya3000@ukr.net